

KORTESKEDÉS

ÉS

ELLENSZEREI.

ÍRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

MÁSODIK FÜZET.

KOLOZSVÁRATT.

MDCCLXIV.

A királyi Lyceum' nyomdájában.

HARMADIK RÉSZ.

Közbejött gyengélkedéseim kezemből néhány hétig a tollat kiragadták, és azalatt a korteskedés olly meglepő, olly idegenszerű jeleneteket vont színpadr, minőnek mi – kik általa már a szenvedés minden formáit kizsákmányolva, a párt-inger ükség’ minden fegyvereit megkísértve hívők – annyi csüggedési ok közt is tanúi még nem valánk. Zala-Egerszeg és Nagy-Károly a polgári aggodalmaknak új kútfőit nyitották föl.

Nem az lepett meg engem, hogy a szabadelvű párt is, ha céljai igénylik, a más nézetüekéhez hasonló könyelműséggel versenyez a telekvásárlás’ mételeyének terjesztésében; mert fölzavart körülményeink között üres ábránd volna a kedély’ hermelin-tisztaságát bármelley lobogó alatt keresni a sokaságnál, és nem az facsart ki belőlem keserű csodálkozást, hogy a zágrábi eseményeket vak szenvedélylyel utánozta épen olly megye, mellynek legtöbb felejtetni valója van, s épen akkor, midőn az ország¹ törvényhozó gyűlése illy kijátszások ellen legélesebben nyilatkozik; mert hogy azon párt,

melly – akár mint palástoljuk – a végén is nyers erő által záratott ki a megyeteremből, e kölcsönt úgyszólván hadi fortélylyal fizesse vissza: ez eléggé bűnös, azonban könnyen megfogható tény.

De kérdem: fordult-e elé mostanig a törvényhatósági zavarok' bűnlajstromában olly esemény, mint m. é. az aug. 29-i gyűlés alatt Nagy-Károlyban, hol a reactio feledve elveit, levetkezve természetét, kigúnyolva saját jelszavát, pillanati haszon' kétes reményeért magát forradalmi irány' vezérévé tette, és a választási módszer' gyökeres megváltoztatására olly lépéseket határoz és vészen – ha felsőbb helyről nem gátoltatik – rögtön teljesedésbe, melyekre ha a megyehatóságok¹ jogköre kiterjedhet, akkor én részemről nem tudom: mi különség vagy on egy foederativ rendszer és a mi municipiumaink közt? S kérdem másfelől, Zala-Egerszegre fordítván az olvasók¹ figyelmét: idézhetnek-e önök közelebbi éveinkből, mellyek annyi illusiot szakítanak szét, idegrázóbb és lélekzavaróbb jelenetet, mint az ang. 31-ikei, midőn azon férfi, ki csak imént „Zala' csillaga” volt, és a „haza¹ büszkesége”, pártfelei által „kötelesség-feledőnek” kiáltaték ki: mert a korteskedésben bűnszövetséges lenni nem akart; mert vonakodék olly utasítást fogadni el, mellynek szabadelvű sorairól nem a többség¹ meggyőződése, hanem megvesztegetés és vér csillogott?

S nem látók-e a szenvedély¹ árját, melly F .....? czimborasága és a bűn ellen tört medréből ki, néhány percz alatt –

– retortis violenter undis

Ire dejectum monumenta regis

Templaque Vestae? –. *Deákban* a legvilágosabb értelemmel a legtisztább kedély egyesült; s ha ő is botránkozás' köve és gyanúsítás' tárgya lehet: akkor a világlik ki, hogy napjainknak polgári erényekre kevés szüksége van.

Mit főnebbi soraimmal mondani akartam, abban központosul, hogy a nyers erő' uralkodása *Nagy-Károlyban* egyik pártnál *az elvek* és *Zala-Egerszegben* a másik pártnál a *kegyeletek* ' tökéletes hiányát fejtette ki. Ezen tények a bunkócra-tia' legújabb hódítmányai.

De a kórananyag' veszélyes működéséről meggyőződés az ellenszerek' alkalmazásának sürgetős szükségét fölfejtván, mielőtt röpiratom' második füzetéhez kezdettem volna, már a kerületi választmány a megyei kihágásokról munkálatát bevégezte. Javaslatait még nem volt módom olvasni. Kettőt azonban rólok előre is megmondani tudok. *Egyiket azt*, hogy a választmánynak közméltánylásban legméltóbb joggal részesedő tagjai egész igyekezettel fáradoztak terhes, de jutalmazd feladatuk' megoldásában; *másikat pedig azt*, hogy a visszaélések gyökeresek, rögzöttek és messzeágazók lévén, ha az elkészült törvénytervek csak rendőri, büntető és a szavazat-adás' külső módszerét elhatározó rendelményeket foglalának magukba, akkor a legőszintébb szándék és legfeszültebb törekvés mellett is a korteskedés és nyers erő' zsarnoksága ki nem

irtathatnék; ha ellenben azok léteges, és alkotmányunk' átalakításához járuló szabályokra is kitérj eszke-
kedének, ez esetben ösmeretes körülményeink közt rövid idő alatt fölvételi sorozatra, vélemény-
összpontosításra, elkészült és sanctioval felruházott cik-
kekre számítani öncsalás nélkül nem igen lehet.

Maradott tehát ezentúl is rés nézetek' tisztába hozatalára és minden oldalú megvitatására; s a sajtónak folytonos kötelessége továbbra is anyag-
gal és eszmékkel járulni a közvélemény' és nem-
zet-akarat' kiformalásához.

Ezen tekintet és egy meggyöződés arról, mi-
szerint a megyei kihágások' ellenszerei biztos sikert
alig ígérhetnek, ha főbb irányaikban később szö-
nyegre kerülendő alkotmányos reformaink körül ki-
indulási pontokat nem nyújthatnak; s következőleg
e mezőn minden vérbe-hatóbb javaslat vagy általán
érték nélküli s figyelmet sem érdemel, vagy pedig
követelése perczyi hatásnál többre terjed, és
az eredmények' hosszas lánczolatának kezdő szemé-
vé válik: – ismétlem – illy kettős tekintet ösz-
tönözött hosszasocska haladék után is közre bocsá-
tani röpiratom' második füzetét, hogy csekély kí-
sérlettemmel a nálamnál erősebbeknek legalább meg-
czáfolásomra s ez által is a jó ügy' diadalának
előmozdítására ösztönt és alkalmat szolgáltatassak.

Azonban a törvényhatóságokban elterjedt ki-
csapongások megszüntetése körüli elmélkedés a vé-
gén is az ösmeretes „nonum praematur in an-
num” arany szabályát csakugyan tág értelemben sem

tűrhetvén, időkímélés' tekintetéből némileg csonka munkát vagyok kénytelen olvasóim' kezébe adni. Bevezetésemben t. i. ígértem, miként röpiratom' *második* része elősorolandja „a főbb nézeteket és kiindulási pontokat, mellyek a korteskedés' és a nyers erő' dúlongásai' megszüntetésére ajánlatba hoztattak. Mérlegeli az indítványozott terveket belbecs', kivihetőség' s gyors sikerülés' tekintetéből. Vizsgálat alá vonja: ezek közül mik és mennyire vannak kapcsolatban olly változtatásokkal, mellyek alkotmányunk' alapeszméibe ütköznek, s a dolgok' fenálló rendének formáit lényegesen átalakítják 5 olly eventualitásokkal, mik bekövetkezhetnek, s miket hatalmunkban áll most elő nem idézni, s késő utóbb, ha szintérre léptek és fegyvereket ellenünk fordítják, korlátozni akarni 5 végre olly bizonyos rosszakkal, mellyek a javasolt tervek' elfogadásával együtt mulhatlanul fölmerülni fognak, azok' hasznait ellensúlyaikkal nevezetesen alászállítván, sőt ártalmaikkal szemben nyomaték-nélkülivé tevén?” Ezen igeretemet – mint mondám – időnyerés' okáért nem teljesítem, és a helyett, hogy a második részt, melly b. Wesselényi Miklós' néhány javaslatának taglalásával szakadott félbe, ezen füzetben tovább folytatnám, egyenesen a harmadik részre, melly a korteskedés' ellenszereiről fog szólani, térek át, ide szorítván be egyszersmind rövid észrevételeimet azon jelentékenyebb indítványok iránt, mellyek ellenszereimmel lényegeikben összeütköznek.

Kétségkívül néhány telivér bírálóink ezen iro-

dalmi rendzavarást komoly főcsóválással fogadják; mi egy furcsa történetet juttat eszembe. 1791-ben Franciaország' viszonyai vészjósló alakot váltván, XVI-dik Lajos kénytelen volt *Rolandnak* miniszter-ré kineveztetésében megegyezni. Midőn az új hivatalnok, terveit kifejtendő, legelőször a királyi udvarba jött, az étiquette' szabályainak ellenére papucsán szalaggal s széles kalapban jelent meg, és ezért a ceremónia-mester a bebocsátást darabig megtagadta, s midőn utóbb csakugyan ajtót kelle nyitni, Dumouriez tábornokhoz fordult, és így szólt Rolandra mutatva: Ah uram, nincs semmi csatt papucsán! „Ah uram! minden el van veszve!” válaszoló Dumouriez gúnyos hidegvérűséggel.

Mielőtt tárgyamra szállanék, még egy észrevételt, vagy tulajdonkép szíves kérést intézek engedékeny olvasóimhoz. Kevés számú ellenszert válek ugyan bátor javaslatba hozni; de azok közt is – nagy szerencsétlenségökre – léteznek olyanok, mellyek divatos véleményirányainktól merőben eltávoloznak. Én könnyebb áttekintés végett czikkeim' elején *media betűkkel*, mellyek nagyságuknál fogva igen természetesen messzűnően már szembe ötlenek, mindig magokat az ajánlott szabályokat közlöm, és csak azután térek nézeteim' fejtegetésére, indokolására és védelmére. Sokban mernék fogadni, hogy leggyökeresebb szabályaim rögtön megbuknának azoknál, kik maguknak időt nem vennének felvilágosító magyarázataim' keresztülvételére. A fontos ügy' érdekéért tehát, melly csak min-

den-oldalú megvitatás által nyerhet sikeres elinté-
zést, esdeklem: szíveskedjenek nyájas olvasóim ja-
vaslataimhoz kapcsolt fejtegetéseimen figyelemmel és
béketűréssel végig haladni.

ELSŐ SZABÁLY.

A megyegy üléseken

tanácskozási és szavazati joga van

1.) Minden teljes kort elért nemes embernek, ha

a) fél-jobbágytelki állomány” kiterjedésével egyenlő összegű – sajátjoggal vagy zálogképen bírt – allodiaturája van; vagy

b) ha egész jobbágytelki állomány³ *használatát* bírja.

Tanácskozási és szavazati joga van

2.) Minden teljes kort elért honpolgárnak, ki az országos választmány által készített büntető törvénykönyv’

* Miután én nem akartam törvénycikket alkotni, megengedik olvasóim, ha csak a kiindulási pontokat jegyzem föl, s minden apró részletekre s corollariumokra ki nem terjeszkedem.

„második részének” 5-dik fejezete szerint jövedelmi Öszvege³ következtében a törvényhatósági pörbe fogó szék’ tagja lehet.**

Tanácskozási és szavazati joga van

3.) Azon honpolgárnak, ki a fölebbi két pont egyike alá is nem tartozhatnék ugyan, de

a.) nyilvános oktató vagy oktató-segéd, ide nem értvén a falusi oktatókat és segédeket;

b.) tudós társaságok’ tagja;

c.) ügyvéd;

d.) bölcsészet’, törvény’ vagy orvosi tudományok’ tudorja;

e.) hites mérnök.

Tanácskozási és szavazati joga van

4.) Azon honpolgárnak, ki a fölebbi kategóriák egyikéhez sem számítható ugyan, de a megye által törvény- és

**Az 5-ik fejezetnek érdeklett része így hangzik: „A perbe fogó szék’ alakítása végett ... a megyében küldöttség által mindazon megyebeli egyének polgári állapotjai tekintet nélkül összeírtni fognak, kik legalább 400 frtnyi tiszta jövedelemmel ... bírnak.”

köziigyebeni jártasságaért a megye-tagok' sorába iktattatott.

A megyetagok³ sorábai iktatás következő feltétekhez van kötve:

1. A közgyűlés minden évben egyszer vizsgáló bizottmányt nevez ki.
2. A vizsgáló bizottmány a tisztségnél magukat előre bejelentett egyéneket a közgyűlés tartása alatt egyenként a törvény- és köziiigyebeni jártasságuk iránt próbatét alá veti.
3. Az alkalmasnak találtak³ neveit még azon közgyűlésen egyenként előterjeszti.
4. A közgyűlés az előterjesztetteket,, midőn ellenök különben semmi kifogása nincs, egyenként külön jegyzőkönyvi határozatok által tagjai' sorába iktatja.
5. A vizsgáló bizottmány előtti próbatétek magyarul folynak.

I.

A politikáról írt kézikönyvek rendszerint az uralkodási formákat mérleg alá szokták vetni, s egyiknek a többiek fölötti tökélyét elméletileg el is határozzák⁵ mindazonáltal ezen országlati rendszerről készült ideál korán sem bír olly gyakorlati becsnel, mint a szorosabb értelmű elméleti tanok' úgynevezett canonai. Így az *aesthetica* a szépség' eszményét fölállítja, és mi minden kifogások mellett bírunk abban némi sinormértéket, p. o. szellemműveink' viszonyos tökélyének megítélésében. De másképen történik az országlati formák körül. Itt semmi sem bír általános érvényességgel. En a *propaganda*' ügyvivőjének, ki minden erkölcsi zóna alatt, és a polgárosodás' minden légmérsékletében nép-uralkodásért, és az *emigránsnak* ki földgömbünk egész területén az istentől örökségül kapott teljes hatalom mellett, melly az állodalmi erőket egy személyben öszpontosítja, küzdene: én – ismétlem – ezen két megcsalatottnak vagy ámítónak komoly czáfolat helyett a következő keleti mesét mondanám el:

„A *mindenség központja*, t. i. a persa király meg kezdett fogatkozni kedélyben és egészségben. A honi orvosok hosszason tanácskoznak a trón' árnyékában, és az ősi meleg és hideg gyógy mód' szabályait egymás után gyakorlatba vették: de az urak' ura továbbra is beteg maradt. Vég-szükségben tehát messze földről, Teherámból, hivaték egy frank tudor. Ez tapogató a schah' üterét, három nap forgatta könyveit és kéziratait, több gyógyszer' tulajdonait egyesítette néhány labdacsban, s átadá az udvarnoknak, mondván, miként ezen orvosság a legcsodálatosabb jegyű talizmánnál is több erejű.

A schah fölvidámult, de a mollah – a kedvelt főpap – csóválta fejét, mert fonák politikának tartotta, a királyi személy' belügyeinek kezelését idegen rendelet és szabályok alá bocsátani. Aztán lehetnek – így gondolkozék – a parányi labdacsoknak olly titkos és kártékony hatásai, mellyek az egész *mindenség' központját* veszélybe dönthetik, sőt szétrombolhatják.

Bölcs eljárást közölt tehát a királylyal, melly eként hajtatak végre:

Összehívatott a ministerium. A komornyik nagy csínnal raká arany-tányérba a labdacsokat, és a schah' jeladására rang szerint horda szét a tanácsosok közt. Mindenik olly arczkifejezéssel, mint épen teheté, elnyelt egy adag orvosságot.

Néma csend állott be, és a király gyorsan jár-tató szemeit a ministereken, rajtok akarván kikém-

leni: minő hatásuk lett volna saját szent testére a frank labdacsoknak?

Rövid időn meglepő eredmény mutatkozott:

Először is t. i. a kincstárnok, egy magas, szikár és karcsú férfi gondola, hogy szava, ha beszélni megengedtetnék is, magától elakadna, mert nagy falca ó kóryanag, melly eddig csendesen nyugodott belsőjében, hozatott rögtön mozgásba. Ő tehát feledve az illendőséget, marczonán kezdé arcizmait vonogatni. Minden szem hozzá fordult, s ez sajátszerű helyzetét még kellemetlenebbé tette. Ekkor történt, hogy a közállományi főtitoknok, egy tömött, kövér ember halálszint váltott, és homlokáról permetezett a veríték; a szelíd belügyministernek pedig szerencsétlen pillanatai ő felsége jelenlétől gyors távozásra engedelmet látszanak könnyöngeni.

A gyűlés eloszlott.

A frank tudor töstént kiűzetek a birodalomból, mert szereik nem bírtak talizmán-erővel, sőt olly kártevényük valának, miként ha *ebli*-k (rossz nemtők) által készítették volna.

A következő nap baljóslattat derült fel Perziára. Az igazgatás betű szerint nem tudott lábra állani. A király ágyban feküdt, mert elmulatá a labdacsokból venni, és ágyban feküdtek a ministerek, mert a labdacsokból vevének.

Így van az igazgatás-formákkal is. Egész múltja, teljes hajlama, jövődjéhezi minden igényei állal vonatik egy nép bizonyos rendszer felé, míg

a más abba viszonyait beférkeztetni, nyugalmát föltalálni, reményeit gyümölcsösé érlelni hasztalan törekednék. És talán legszerencsétlenebb akkor volna az emberiség, ha valami természet-feletti erő csodálatos szeszélylyel a földgömb' minden népének nyakára azon egy uralkodási formát kötné.

Nincs miért visszahangozzák e csekély sorok a hü magyar kedély' azon vallomását, hogy mi csak mint alkotmányos nemzet tudnánk létezni. E meggyőződés évezred alatt vált szívünk' religiójává. És nálunk nincs párt, és talán felvilágosult egyén is, melly a legeszélyesebb és atyáskodó kényuraság alatti anyagi jólétért elcserélné közjogi intézvényeink' összegét, noha azok mostani alakukban fölötte tökélytelenek, s kinövéseik által talán nem egyszerűen még pangásunk' okai és rendetlenség' eszközei.

Azonban épen mivel az alkotmányos életet olly erősen bálványozzuk, törekednünk kell közjogi czélszerű reformokra 5 mert mindaz, mi intézvényeinket a polgárosodással hozza makacs ellenkezésbe, nem csak jólétünkre kártékonyán hat, de büszkeségünket alázza, és a nemzeti becsületen ejt csorbát; miután egyénnek és népnek is alig lehet kevésbé irigyletes tulajdona, mint olly rögzött hajlam, melly közbotrányt okoz, és egy nevetséges szenvedély, melly kigúnyoltatáson végződik.

Már annyiszor erősítők és vizshangozók kölcsönös buzdításul, hogy a haladás' és átalakulás' korában élünk, miként többé illy állításon kétkedni,

közvéleménynyeli ingerkedés volna. És valósággal is több jelenség győzi meg az éles szemű vizsgálót arról, hogy néhány év alatt jobbra vagy balra eredménydús átváltozáson menendenek keresztül viszonyaink. Alkotmányunk is új formákat indult magára öltetni, és sok talány' megoldásával terhes jövendő felé közelget. A *polgárzati rendek' theoriaja* fog-e lépcsőzetenként egy storthingig tökélyesülni és a különböző néposztályok körül-sorompózott érdekekkel, szigorú elkülönözéssel, csontmerev testületi szellemmel részesülendenek-e a törvényhozásban; vagy pedig közjogunk a kizárt elemeket lassanként magába fogadván és felolvasztván, *tiszta képviseleti rendszerben* ér tetőpontot? Ez olly kérdés, mellyet most még fátyol fed, de nem azon sűrű fátyol, mellynek titkait – mint a saisi szoborét – halandó kéz fölleplezni és halandó ajak elbeszélni ne tudná; sőt jóslélek nélkül is teljes valószínűséggel állítani lehet, miként hazánk végtére a képviseleti rendszerben fog keresni s talán találni is nem panaceat ugyan, mert ezt üres formák soha nem osztogatnak, hanem néhány rögzött kórállapot elleni orvos-szert.

Ha ez igaz, akkor minden organicus terveinknek, midőn életigényt akarnak kivíni, ezen központ felé kell nehézkedni.

De képviselet és képviselet közt elemek' vegyítése' és léieg' tekintetében tömérdek különbség van, mellyet a „Világ” egykori kedvencz kifejezése szerint, Zahara' minden homokjával sem lehet betölteni.

Szükség tehát azon *minőséget*, millyenben a messzi előterén kifejlődve látni óhajtuk képviselőtünket, alkotmány körüli terveink' készítésekor mindig szem előtt tartani, másként egyszerű és ártalmatlannak tetsző javaslatainkkal is a dolgok' olly rendét eszközölhetjük, mellytől ha a' kiszámítható eventualitásokkal korán megismerkedünk, örökre tisztán tartottuk volna kezünket és lelkiösmeretünket.

Jól jegyezzük meg, miként a képviselőre törekvésnek két neme van:

Egyik, melly mellőzve a vagyon, foglalkozás, testületi szellem, helyzet, erkölcsi és anyagi mi kélttség által kifejtett és politikai nyomatókat igénylő érdekek mérlegre vételét, számtani szigorral és következetességgel akarja az *általános többség' mindenhatóságát* hirdetni, és életbe léptetni 5 vagy miután ezt rögtön eszközölni kissé nehéz feladatnak tartja, a főnebb említett körülményeket létező rosszaknak és a tökéletesedés' akadályainak bélyegezván, kivíni iparkodik, hogy azokból minél több szünetteni reformok' összevágó eredményei által elsodortassék. Kik illy egyformásító elv' lobogói alatt küzdenek, a pusztán mennyiségi többség' kifejezésére lehetséges módszernek csak a kettős szavazatot tekintván, ezen eljárást alkotmányt változtató minden javaslataikba főkellékül beszövik.

A képviselői törekvésnek másik neme olly sarktételből indulván ki, miszerint a polgári társaság' tökélye abban fekszik, hogy ¹⁾ *a valódi és*

*) Lehrbuch der materiellen; Politik von Dr. Carl Uottck.

értelmes közakaratnak uralkodása kitelhetőleg biztosítassék) nem óhajtja, hogy az ország képviselői ²⁾ egy matematikai szörszálhasogatással ki-gondolt, élettelen és pusztá menyiségi eljárás' ut-ján, ³⁾ s ugyanazon cím alatt jussanak a tör-vényhozó terembe; hanem vágyai oda összponto-sulnak, ⁴⁾ miként nem csak minden polgárnak, *de minden polgárzati rendnek, minden állodalmi érdeknek, minden független és lelkiösmeretes vé-leménynek* azon kezességet nyújthassa, hogy jogai botorul megsértetni vagy önkényűleg fölálodoztatni nem fognak.

E törekvéseknek irányai korán válnak el egy-mástól és soha sem találkozendók. S pedig ha a meg hasonlás' okait figyelmesen nyomozzuk, s ha az eredmények' fonalszálain a kiindulási pontra vissza-menni tudunk, látni fogjuk, miként a két politikai rendszer tulajkép csupán *egy* eszmében különbözik,

A pusztán *főszerinti közakarat'*, az abstract többség" bajnokai t. i. így szólnak: azon tény, hogy az emberek egymáshoz vagy on-, ész- és tapasztalásban nem hasonlítanak, keveset jelent; mert mindennek becses önlétezése; mindenkit hatalmason ér-dekelnek saját jogi; minden legjobban tudja: mi hasznos neki? – miért gyámkodni tehát fölötte? ne-

²⁾ Raumer.

³⁾ Etudes sur les Constitutions des peuples libres par Simonde de Sismondi, 1843.

⁴⁾ Etudes sur les Constitutions des peuples libres par Simonde de Sismondi.

vezze ki a nép azt, kire a befolyást bízza, s ezt ő egyedül nevezze ki, ruházza rá a társadalom' minden hatalmát, mellyet eredetileg ő egyedül bír. így örökké ő fog egyedül igazgatni, és mindig jól fog igazgatni.

S kérdem: mi rejlik ezen szép hangzatú variatiók alatt? Nemde a nagy tömeg'" túlsúlyára célzó törekvés? Az említett színezetű reformerek t. i. a legtágabb értelemben vett néptöbbség' akaratjának okszerűségét hiszik; bíznak az általános számtöbbség' idves eljárásában, és arról vannak meggyőződve, hogy tökéletesedésünk' irányában fekszik a főszerinti majoritás' mindenhatósága.

Ellenben a képviselőlet' másik módszerének pártolói az úgynevezett nagy tömeg' túlnyomóságától sem jelenleg, sem pedig a polgárosodás' későbbi stádiumain az emberiség' és közállomány' magas érdekeinek kivívása és megoltalmazása iránt hasznos szolgálatot nem remélnének. Ők jól tudják, miként könnyebb egy *Hérault des Séchelles* modorában gyártott charta' íveiről tollvonítással szorítani ki azon polgári intézményeket és emberi vágyókat, érdekeket és törekvéseket, mellyek bizonyos kedvencz elméletek foganásítását gátolhatnák; mint ugyanezen intézvényeket, vágyókat, érdekeket és törekvéseket szurony-él és terrorismus által is elhajászni milliók' szívéből és egy ország' területéből.

Következőleg a fonák eszméknek uralkodásra jutása kétségbe őket még nem ejti, mert több-

szőr tapasztalták, hogy a tévelygéseknek bitorolt hatalmát az idő' fővényszelenczéje gyorsan lejártatja, de arról meg vannak győződve, miszerint azon lehetetlen esetben, midőn a főszerinti többség' akarata nemcsak percnyi diadalt vína ki magának, hanem a gondviselés' különös szeszélyéből – mely Jehovának ama mondására „*bánom, hogy embert teremttem*” szünetlen emlékeztetni fogná a világot – állandólag és változatlanul kezei közé ragadná az országlatot: megvannak győződve – ismétlem – hogy ezen képzelhetlen esetben lassanként a polgári társaságok' kötelékei szétbomlanának és a dolgok' új rende troglodyta-sorson és makkevésen végződnek.

Annak kipuhatólására, hogy a két lényegileg különböző képviseleti módszer' pártolói közül melyiknek van igaza, múlhatatlanul szükség ama néposztálynak, mellyet tömegnek szoktak nevezni, állapotát megvizsgálni, és kimutatni a főszerinti nép-többség' *minőségét, nyilatkozást eszközeit és ezek' valószínű eredményeit.*

Macchiavelli „Fejdelem” című könyvében következő megjegyzést teszen: *a keveseknek kényelmes helyök akkor van, ha a nagyobb szám nem tudja, hogy hova hajtsa le fejét.* Olaszhon' lángeszű írója éles szemmel, de epés vérrel vizsgálta korának politikai viszonyait. Ha neki teljes igaza volna, akkor világosan kitűnnék, miként a polgári társaság' szerkezete alapjaiban hibás és azon törvények, mellyek a saját' szentségéről be-

szélének, kínszerűl találtatának fel; mert a gazdag' örömitala mindig a szegénynek kipréselt könyüiből készülne. De – hála az emberiség' nemtőjének – Macchiavelli véleménye nagy részben valótlan, tekintve azon századot, melyben ő élt, és még inkább az korunkra alkalmazva, melyben túlfeszített fáradsággal milliók küzdenek ugyan a megélhetés' legalsó fokáért; de legalább sclav-munka és görhöz-kőfőttés értelmes lényt állattá és tárgygyá nem aláz; melyben az anyagi irány gyakran elfojtja ugyan a szellemit, és a nyomor' ostromai közt kétségbeesik *Chatterton*, a lángeszű, míg a lelketlen dús szertelen fényűzés és élvezet miatt *spleen?* s életundor' martalékává válik; de legalább a várna-rendszer széttörhetlen korlátként a vagyona vergődhetésnek útjában nem áll: melyben – végre – az izmos gyármunkás fagy ellen ruházatot, éhség ellen kenyeret nem mindig szerezhethet ugyan; de legalább – mint Raumer tanár vigasztalásul említ – statisztikai följegyzés és hírlapi halotti-beszéd nélkül ritkán jut tönkre.

Noha azonban korunk az ó-világgal és közép-idővel összehasonlítva a' tömeg' sorsán is mozdított valamit, mindazonáltal az emberi természetel és politikai s társulati viszonyainkkal teljesen ösmeretlen merné állítani, hogy Európában a szegényebb nép osztálynak békétlenségre sem oka, sem ürügye, sem hajlama nincs. Hiszen ugyanazon ösztöne az emberi léleknek, melly, mint kényelemvágy, az ipart teremte, vagyonosodást szült, al-

kormányos és magánjogi garantiákat idézett elő s *meg alapítá a dolgok' fenálló rendét*, ugyanazon ösztön – mondom – alsóbb fokon, midőn az életfenntartás' szükségévé válik, ha a társulati viszonyokban és polgári intézményekben gátot lel, destructiv erőt ölt magára és a birtok' védelmét t. i. *a dolgok' fenálló rendét* ostromolja. S így támad a szegénynek a gazdag elleni harcza, ezen örökös polgárháború.

És ne reméljétek, hogy e szerencsétlen tusa, melly az egész történészeién keresztül szövődik, szegénységi törvények által, mellyek épen a köranyag' terjedésének jelei, enyhülni, vagy néhány emberbarát-társulatnak érzelgős gyűlései' és a közvéleménnyel kaczerkodó áldozatai' következtében – mint a mécs, mellynek olaja felemésztetik – lassanként kialudni fog. Én nem mondom, hogy mi –' európaiak – egy Vulkán' begyepedett katalana felett állunk, hol vagyónukat, országos intézvényeinket és a polgárosodás' minden emlékeit véletlenül kitört tűzjáték sodorhatná el; ezt hirdetni túlzás és ferdeség lenne. De ha egy lőporos akna, – mellynek lobbanó szalaga alattunk kémletlen irányban vonul és ágazik szét, – közaggodalmat ébresztene, noha világosan tudnók, hogy a legrosszabb esetben is kárunkat kiépülhetnök, akkor át nem látom, miért fekünnék akár minő pártszinezetnek érdekében azon békétlenséget; mellyet a tömegi nyomor – a pauperismus – szül és táplál, félelmesnek nem tartani?

Aztán a pauperismus nem csupán avatag intézmények', elért és fölbomlásnak indult viszonyok' szüleménye. Nem hasonlít teljesen ama miasmás léghez, melly büszhödt mocsárok' rothadó plánták' és senyvedi állati részek' párázataiból támadván, görcsöt, lázat és hagymázos kórjelenségeket áraszt ugyan a közel fekvő vidékre, de életfogyasztó ereje megszűnik, ha e mocsárt és e holt s létegetlen mállékokat emberi kéz elhordja, vagy az elemek felosztatják. Sőt ellenkezőleg éppen azon törekvés, melly a pauperismus' egyik kútfejét bedugja, nyitja ki a másikat. *A barbaries által ejtett seb azért heged be, hogy forr adásai mellé a cultura vágjon mást.*

Mert mi vala régen a tömeg' nyomorának fő oka?

A polgári osztályzatok' kizáró és egyedáros szelleme. A nép t. i. a földbírhatalmi jogtól elrekesztetek, szabadítékok aknázták ki néhányok' számára a kereset' gyér nemeit⁵ politikai hivatalra czimer és ostábla, katonai dicsőségre lovagi arczulcsapás és maitresse-kegy kellett, az ipart főnök szabályok tárták bilincsen, a földmivelést nem emelte műszorgalom és gyár. – *Az ész emancipálva nem volt.*

De mi vetett véget ezen állapotnak? Mi eszközlé, hogy némi ildomszerű megszorítások mellett a fekvőbirtok a felkelhető vagyon' vándor-természetét öltse magára, és a szereshetési jog a várnrendszer' korlátain áttörjen? Mi vitte ki, hogy a kereset' számos módjai ne csak a szabadítékosnak

ajálkozzanak; a törvényhozás' csarnokai, a bírói szék' sorompói, a cabinet' ajtai születés' különsege nélkül a rátermett egyénnek megnyíljanak; a honoltalmazásnak ne csupán veszélyét ismerje a pór, míg a jutalom minden esetre a főbb családok' regáléja? Mi vala munkás abban, hogy élénk közlekedés, gyáripar, forgalom, fogyasztás, vállalkozási szellem a kincs' kimerithetlen bányája legyen, és a földmivelést is bámító magasságra emelje? – *Az ész' emancipatioja.*

És az ész' fényes diadalának örömittas kebelével ujongat-e a tömeg; idvezli-e erős befolyását, hatányos kormányzását, mondván, hogy általa a kunyhókba tisztaság, a kedélybe béke, a háztartásba rend és neme a bőségnek költözött? – Kórán sem.

A tömeg a dolgok' megváltozott rende alatt is főleg csak azt tapasztaja, hogy a haszonbér – mint régen – legelső fokra van szorítva, és idegenkedéssel látja, miként egy mostanig ismeretlen vendég, egy lelketlen, kifáradhatlan, hihetlenül gyors s aránylag kevés költséggel megelekedő versenytárs, a gép, mindenüvé betolakodik; a gép halomra gyűjti a pénzt; a pénz tulajdonosának renyhe láblógatásai mellett is szünetlen szaporodik, míg a munkabér egy fillérrel sem hág fülebb.

Ő – t. i. a tömeg – tompaeszűvé teszi gyermekeit, és nem csupán azon általános ok mián, miszerint az ember egyik tulajdona' kifejtésére nem fordíthatja erejét a nélkül, hogy többi tehetségei ne szén-

védjenek, s mit *például* külső élénkségben és ügyességben nyer, elveszti gyakran elmékedési és reflexiói mélységben; hanem főleg azért, mivel különösen a testi munka, ha hosszas, árthat a gondolkozásnak, és mindig árt a testi munka, ha véglenkadásig van vive, és lélekgyikolólag monoton. Midőn a tömeg gyárba küldi gyermekét, olly foglalkozásra kényszeríti, mellyet az ipar talaja, a *murika-fölosztás*, és koronája, a *gép*, folytonosan monotonabbá, s mellyet a concurrentia örökké hosszadalmasabbá teszen.

Ő az otthoniasság' és szülői éber gondviselet szelíd melegében tenyésző kegyeleteket kiirtja magzata' szívéből, midőn azt élelem' hajhászatáért leggyöngébb korban már gyárokba utasítja, és míg az apa egyik, az anya másik, a gyermek harmadik helyen izzadnak, munka közt, lassanként a család-kötélékek' minden szálai szétbomlanik, s a kisdedek nevelés, oktatás és minden támasz nélkül nőnek fel.

És ő mélyen aggódik e növekedésen; mert miután a gépek teljesítenek majd minden bajosabb foglalatosságokat, a gyártulajdonosok főleg az olcsd bérű gyermekekre vágynak, s ennélfogva a szülék magzataikat kamatló tőkének nézni megszokták, és tudják, hogy ha azok fölserdülnek, többé nem tartatnak és munka nélkül s a kétségbeesés' küszöbén fogják lelni magokat.

Ő – végre – az elcsüggedés' amaz őrjöngésével, mellyel szeszes italok' mámorába fulasztja élet-

aggodalmaikat, lép könyelműn házasságra, hogy ezer kárért egy állati inger' kéje kárterítse, és komoly kilátás nélkül nemz minél több gyermekeket, azon silány nyereségvágyból, hogy majd ha magzat-
tal szaporodik családja, segedelmet vonhat a sze-
génységi pénztárból. S így támad, a mesterkéltsé-
g állapot' következtetésében, túlszámú népesség. – De
itt megszakítva további következtetésem' fonalát,
szükségesnek tartom olvasóimat arra figyelmeztet-
ni, miként a tömeg' helyzetéről közölt eddigi néze-
teim azon tényt törekvének kitüntetni, miszerint a
szabad intézvények' és gyárpar' korában szintűgy
találunk nyomort, mint a földművelést űző és a hű-
béri rendszer' befolyása alatt létező népeknél; és
miután Europa' minden országa általán szólva e két
osztályzat' valamelyikéhez tartozik, bátran lehet ál-
lítani, hogy a szegénynek a gazdag elleni harca
bizonyos fokig mindenütt kifejtve van.

Azonban a békétlenségnek viszonyok' külön-
sége szerint másmás typusa alakult. Míg jelesen
a földműves-állodalmakban az elégtelen nép néma
csend és véres forradalom közt ritkán ismer közép-
utat, aúdig az ipar' hazájában a tétlen elégtelen-
ség és mindent kockáztató lázadás közt egy har-
madik állapot, a *demonstratio* vált ösmeretessé, sőt
divatossá. Ennek legfőbb ágát Britanniában, az ipar'
gyűlpontján, a *munkások' egylete* teszi. Későbbi
okoskodásaim' anyagszerűül szükség ezen társula-
tok' létegenek és irányának néhány sorban vázlatát
adnom.

Az angol napszamos, erőfeszítő munka mellett is, mostoha sorsát a gyártulajdonos' életkéjeivel összehasonlítván, azon szerencsétlen gondolatra tévedt, hogy a szegénynek a dús elleni harca jog-szerű és az eredeti egyenlőséget visszaállítani kell. Illy eszme alakítá a munkások' egyleteit, melyekben czélul tűzetett ki, a méltányos napszámbért bártorságosítani. A gyártulajdonos – eként okoskodék a tömeg, vagy helyesebben szólva, ennek nevében sok merész izgató – munkabérünket a legalsó fokra nyomja le, s pedig nekünk szilárd s elégséges jövedelemre van szükségünk. Ha a tőke és kamatolása mindenütt növekszik, mért rekesztessünk egyedül mi ki a kereskedelem'' jótékonyágából? Mért maradjunk mindig nyomorult viszonyokban? Nekünk képviselni kell a munka' jogát, a tőke' jogának ellenében.

Az említett eszme-alapra tehát egyletek épülének föl. Bennök eleinte kivétel nélkül általános és egyforma szavazatjog határozott; de utóbb az egész ügyvitel néhány választott egyén' kezébe esett, kik új hatalmukat zsarnokilag gyakoriak.

A munkások' egyletének főszabályai lényegileg következők:

a) Senki gyárban ne dolgozzék, ha nem tagja valamelyik társulatnak.

b) Az egylet határozza el azon munkások' és tanolók' számát, mellyet különböző gyártulajdonosok foglalkoztathatnak.

c) Az egyesület tűzi ki a bér' és munka-órák' mennyiségét.

d.) Felügyelőket nevez a határozatok' kezelésére és végrehajtására.

e.) Megállapítja, minő részvényt fizessenek a tagok, és kihágásukért mekkora bírságot.

d) Joga van, szükség' esetében, minden munka' megszüntetését parancsolni.

Illy törvénykivüli hatalom' tömörülése sok túlfeszült követelést, és ez által aggasztó kereset-hiányt okozott, mi viszont még szenvedélyesebb eszközökhöz nyúlást idézett elő. Eskü igényeltetek arról, hogy a tagok a közgyűlés' hozandó szabályainak törvényellenes kérdésekben is vakon engedelmesskednek; az igazgatók' és czimborák' nevét eltitkolják, és a tilalom' daczára gyárokba szegődötteket szigorún megfenyítik. Sőt titkos választmányok' parancsából egyének' arczára vitriol öntetett; orgyilkosok fizettettek. Ezen merényletekért indított nyomozásoknak kevés sikere mutatkozott; mert senki tanuúl föllépni nem bátorkodék, és az elítéltek a köztárból gazdagon kármentesítették. –

Végre az ország teljes hatányossággal lépett fel, a munkások' egyesülete betiltatok, és minden új szövetkezés élénken nyomoztatott. De az állomány' éber örökösége sem enyészethet el a rögzött kóralapot' eredményeit; sőt azok' tömérdeksége, termékenységese és rémületessége a tanuk' vallomása és a viszonyokba avatottak' meggyőződése szerint még komolyabbá és vészjóslóbbá vált.

A nép' erkölcsisége pedig ezen átalkodott küzdelem között alá sülyed. „Ha az angol munkabéres osztály' állapotát, ha azon sötét és mély szakadást tekintem – így szól valahol Raumer – mely őket a felsőbb osztálynak figyelmétől és rokonszenvétől elválasztja, borzalommal rettenek vissza azon vad szenvedélytől és vastag tudatlanságtól, melly nyers erő' tömegében tátong. Mindenütt gondolatok sarjznak, mik veszélyesek, és érzet-öszhangzás, melly fenyegető. A békétlenség' és tudatlanság' morgása határozott alakot ölt néha, és *Thorn'* oskolájában, *Stephan'* követőinél, s azon milliók közt, kiknek hitek a Chartismus, hangosan kitör. Mert ezek a mesterek, kiknek a nép' kedélye martalékul van dobva. Némellyek egy örült-házítól tanolják a vallást, kinek feltámadásában hisznek; mások meggyőződve vannak, miként jogukban áll a napszám-bért kényök szerint elhatározni és határozatukat tör-és kanóczczal végrehajtani. Izgatók hirdetik, miként a haszonbér és kamat a napszáméрти járandóság' meglopása, s tehát a tőkepénzesek és földtulajdonosok rablók, s a munkás osztály' zsarnokai.”

De leplet borítok e képre, melly az Európában legingerültebb állapotot rajzolja, s a melly különben is igen éles színekkel van festve; s a helyett, hogy akár a tömeg' elég valódi nyomortól terhelt vállaira olyan bűnsúlyt aggassak, mellyet talán nem hordoz; akár pedig a gazdagokra goromba pórnépként sárt dobjak: illy kába vagy ármányos

eljárás helyett, a fenforgó kérdés' constatirozására *három* rövid észrevételt teszek:

1.) Megengedem, hogy a vagyontalanok szí-
vökre nem veszik, miként az állomány' természeté-
ből folyó örökösödési jog és birtok-védelem nélkül
mindenki szegény volna, és annyi kényelem-ösz-
végben sem részesülhetne, mint jelenleg az úgyne-
vezett szűkölködő. Hiszem, hogy ők eléggé nem
gondolják meg, miként épen a szerencse-kegyen-
ezek' halmazából ered a sokaság' táplálékának bő
forrása, és az álmodott vagyon-felosztás, birtok-
közösség, lex agraria, ötven éves jubilaem, s Já-
nos pap' országának minden decoratioi üres agy'
szüleményei, és létesítve vagy általános nyomort
tenyésztetnének, vagy pedig a terjedő rossz' gátlá-
sául a régi állapot' visszahozatalát tennék elkerül-
keilenné. Megengedem, hogy ezeket ők kellő tekin-
tet alá nem veszik és az idegen birtok' kirablásá-
ból serkedő pillanati gazdagulás' ingere a jövő
iránti aggodalmaikat azon esetben túlnyomja, ha
becs-szomjas és szenvedélyes pártfőnökök rendfel-
forgatásra s romboló merényekre izgatni czélsze-
rűleg tudnak. De másfelől – igénytelen nézetem sze-
rint – vak rebegésnek hódolna és rögzött ellenszen-
ve által túlságoskodás' örvényébe sordortatnék az,
ki a békétlenkedők' ezen rubrumába a *teljesleg* va-
gyontalanokon kívül másokat is sorozna; mert a
köztapasztalás rég bebizonyította, mikép a *közép-
és kicsinybirtokúak* a fenálló sajátjognak és állo-
mányi rendnek szintúgy barátai, mint a dúsak, s

nem örömet tesz ki magokat az ochlocratia' veszélyeinek.

2.) A teljesen birtoktalanoknak is száma, hajdoni állapotainkhoz mérve, némileg apadott, legalább a nyomor' legborzasztóbb alakai megkevesedtek. Mert jelenleg is az élélhetésMegalsó fokán tengenek ugyan a napszámosok, 'de a régi, az ipar és muszorgalom által nem segedelmezett földművelésnek terhes és kikerülhetlen éh-évei voltak, mellyek Jó-zsefnek ösztövért tehenekrőli álmára keservesen emlékeztek az emberiséget; míg most polgárosodott országainkban gyors bel- és külkereskedelem mián illy eset, szoros értelemben, soha sem fordulhat elé: a műipar' elakadása, a gyárok' bezárása – világesemények' romboló hatásain kül – részletes és rövid ideig tartó csapás szokott lenni.

3.) A pauperismus' mostani harcza a végén is műveltségünk ellen van intézve, és épen azon emelcsőket ostromolja legmérgebben, mellyek a tökéletesedés' szent-egyházának sarkköveit letenni segítenek, és mindig, még a fedlezet' elkészítések, még a kereszt' feltételekor még a bevégzés' innep-óráin is – ha erről valaha szó lehetne – szükségesek volnának. Megengedem, hogy társulati viszonyaink' mechanismusa a nélkül még nem forgathatik, hogy egyes részek' éles súrlódása által erőt ne veszítsen és önmagát ne rombolja; de végeredményül csakugyan igaz, hogy legbárgyúbb kísérlet volna a műveltség) által okozott zavar' rendbehozását a tudatlanságra bízni. Hagyjuk a culturára, hogy

ő gyógyítsa meg azon nyavalyákat, melyeket ő támasztott s csak általa orvosolhatok! – Es jelölje a haladás ki azon rögzött rosszakat, melyek tőle elválhatlanok, melyek aztán legfőlebb bebizonyítani fogják, – mit különben is tudunk, – hogy minden képnek árnyolatai és a napnak is foltjai vannak.

És mi következik már a mondatfákból?

Az, miként én ámbár a pauperismust mégorjásnak nem tartom, mégis állhatatosan hiszem, hogy fonák politika volna fölszólítani őt tényezőnek országlati rendszerünkben; mert nekünk okozhatna zavart, és magának hasznot soha sem. Ne feledjük, hogy a politikában mindig első kérdés ugyan: mit igényel, vagy enged meg a jog? – de aztán rája rögtön következik a második: az eszély mennyire javasolja ezen igényt mérlegre vetni, és e megengedést használni?

A fenebbi taglalgatásokkal eszmerokonsági kapcsolatban van még néhány megjegyzésem.

Volt Erdélynek egy ösmeretes tanára, ki miután egész oskolai év alatt a hittanból szorgalmason tárta leczkéket, épen az utósó héten monda: közelebbi alkalommal szólni fogunk már az istenről. – Valósággal szerfelett visszaéltem volna az olvasó közönség' türelmével, ha ezen munkámban, melyly a korteskedést tárgyazza, annyi évek után, épen e lapokon nyilatkoztatnám előszer ki, miként én hiszem és *már* be is bizonyítandom, *hogy a tömeg könnyen megvesztegethető.* – Aztán a test-

vérhon ügyeivel ösmereteseek mégis köszönnék nekem azon mulatságot, ha miután megyegyűléseik nagy kórházzá váltak, s bennök az ámitás', félrevezetés^ és telekvásárlás' járványa olly dögleletes légkört terjesztett és tart fön, hogy az embert el-távozása uían is még soká üldözi a visszaemlékezés' undora, megköszönnék – ismétlem – ha illy körülmények közt még egyszer bevezetném őket az erkölcsi rothadás' halott-teremébe, s ízenként bonczolnám föl azon idegeket, mellyeket az ámitás hozott szünetleni lázba, s egyenként metszeném föl azon főcsatornákat és apró nedv-edényeket, mellyekben megvesztegetés keringett és tombolt. Illy szennyes és csömörletes munkától föloldoztattam akkor, midőn pártkülönség nélkül minden őszinte kedély érzi, hogy amaz órában, mellyben az ittas nyers erő dulongásaival s fülsüketítő zajával nevezetes tényezőjévé lön alkotmányunknak, honunk' létege új ne-meivel kezdett a betegségeknek küzdeni,

Semotique prius tarda nécessitas

Lethi corripuit gradum.

De ha Magyarország' tapasztalt férfiai örömet bevallják helyettem, hogy nálók az elszegényedett s mindennapi szükségeinek fedezésére elégséges jövedelemmel nem bíró szabadítékos osztály örökös corruption fészke: akkor engedjék meg a politikai jogok' ráruházása által bünössé tett pergame-nes és címeres tömeg' mentségére felhoznom, mi-ként a hasonló hajóban evező, azaz a nyomor' épen annyi mértékével küzdő többi tömeg is szintolly er-

kölcsi megromlás” martalékává válnék, ha a népboldogítók politikai teljeskorúságát kihirdetnék. Következőleg helyesen állítja Rotteck Károly, Németország’ legszabadelvűbb íróinak s szónokainak egyike, kinek kora halálát bizonyosan inkább könnyezte a nép, mint a felső aristocrata, helyesen állítja – ismétlem, – ezen elveiért üldözött férfiú, mikép „a proletáriusnak ritkán lehet akarat-szabadsága sőt az is, ki napszámbére vagy kézműve által csak szűkös élelmet szerezhet, s meg az, ki jövedelmileg a közönséges napszámossal együvé sorozható a megvesztegetés’ veszedelmeire szüntelen kitéve van, gyorsan csábítható és könnyen elrettenthető.”

És mi következik a mondottakból?

Az, hogy a törvényhozó általános lélektani alapokon és hosszas tapasztaláson nyugvó nézetet mond ki, midőn illy osztály’ szavazatát az abba tartozok’ körülményeinél és életviszonyainál fogva szepőlötellennek és elfogadhatónak nem tekintheti. Fonák politika volna tehát a kétségtelen corruptiot, a számszerinti többség’ eszméinek bálványozása által alakulandó képviseleti rendszerünkben, főtényezővé vagy épen túlsúlyúvá avatni.

A tömeg’ jellemzésében most térek át a legnyomatékosabb részre, és ha e soraimat figyelemmel nem kísérik olvasóim, következtetéseimben olly kapocs törik ketté, melly nélkül munkámat összeállítani, megbírálni, vagy helyesleni egyiránt lehetetlen.

Talleyrand egy alkalommal így nyilatkozott: 'Ösmerek valakit, kinek több értelme van, mint Voltairenak, több értelme van, mint Buonapartenak, több értelme, mint minden volt, létező és születendő világ-kormányosnak – ez a közvélemény.' Miután az általános kifejezéseknek mindig commentárra van szükségök, alig leend helyen kívüli korán megjegyezni, miként *Talleyrand* híres ötletével – melly már is elég szívmelő röpirat' homlokékességévé, s számos népszerű ömledezések' alaphangjává vált – nem azt akarta mondani, hogy például *Moldovana* vagy épen *Kamcsatkának* közvéleménye nagyobb láthatárt szeg keresztül, mint Napoleon' saszélete; hanem arra célza, miszerint egy haza tollal, szóval és tettel ható polgárai' intelligentiájának öszvegében több kincscsel bír, mint külön akármelley gyermeke lángeszének egész tárházából följálhat, s következőleg jóléte' tetőpontját akkor éri el, midőn ügyei a benne rejlő *minden* erény' és *minden* értelmesség' teljes együtthatása által vezetettnek, vagy legalább, miután a tökély nem hangyaboly-építményeink' és ephemer irányaink' tulajdona, mentől kevesebb erő és áldozat röppen szét süker és eredmény nélkül.

Illy magyarázat mellett szentírásként igaz *Talleyrand*? nyilatkozata. És valamint a vad népek diadalaik' főjelének nem azt tartják, ha sok erezet, ruhát, drágakövet nyernek martalékul, hanem ha sok koponyákból rakhatnak magas emlék-gulyát: szintúgy egy polgárosodott országnak is legméltóbb,

sőt egyedüli büszkesége – természetesen nem a le-
metszett, de a maga helyén álló s ép emberfő'
mennyiségéből áll.

Zarándoki áhítattal hajlom én tehát meg a közvé-
lemény előtt; mert nála van a jelen' egész érteke, és
a jövődö' teljes kezessége. Mindig méltatlankodtam,
ha a nemzet' tiszta érzelmeinek és józan eszméinek
kivonata balmagyarázat vagy fonák értelmezés mi-
án – mert bizony egyébből nem történt – gúnynyal il-
lettetek vagy megvettetett. Azonban minden bámu-
lásom mellett soha sem tudtam eléggé csodálkozni,
hogy épen olly emberek, kik nálunk leghevesebb vé-
döi a közvéleménynek, képviselőtröli terveikben nem
akarják annak uralkodását biztosítani; sőt – noha
szándéktalanul – arra látszanak törekedni, hogy míg
idegen vendégek lakmároznak az ösi teremben, a
ház-örökös, t. i. a kitagadott közvélemény, ajtó e-
lött alamizsnát kolduljon.

Ezen állítás első tekintetre különcz és szem-
beszökö; illö tehát és kötelesség felvilágosítanom.

Csaknem mindig éles ellentét létezik a köz-
vélemény – azaz a nemzet' körében élö és szü-
netlen hatö értelem' s törekvés' öszvege – és az ál-
talános szavazat' eredménye közt; *mert míg az el-
söben* minden mennyiség saját becszel bír, de a
negatiok nem számítanak, *addig a második* túl-
súlyt nyújt azoknak, kiknek nincs akaratjok, azok
fölött, kik akarnak, és túlsúlyt azoknak, kik nem
tudják mit határozának, azok fölött, kik tisztában
vannak magokkal.

Mi keleti nép levén, gyakran a leghiányosabb bizonyítási mód, t. i. a hasonlítás által könnyebben fogún egy eszmét föl, mint a száraz taglalás' útján. A főnebbi értelmezéssel tehát – nyájas olvasóin – én azt akartam mondani, hogy egy nemzet' meggyőződése olly ha jó, melly ékes és nagy értékű portékát rejt keblében, míg fenekére csoport kő van hordva, melly nehéz ugyan és az illő mélyedést megszerzi, de különben minden becs nélküli.

A mívelt ember – mert jókora öszveg előismerettel és eszméssel van ellátva – alaposan vélekedik egy tárgyról, és örömmel észleli, hogy nézetei a hasonlólag míveltekével összetalálkoznak. A magán-vélemények' ezen összetalálkozása – melly természetesen igen gyakran sok forrás, kiegyenlítés és átalakulás közt született – teszi a közvéleménynek *magvat* – A tekintélyre hajlók' csoportja minden önállású bírálatot herkulesi munkának találván, a mester' szavára elhiszi és körében tovább terjeszti a tárgyavatottak' nézeteit, és így formálódik ki – hogy úgyszóljak – a közvéleménynek *uszálya*. A tömeg végtére sem nem hiszi el, sem nem terjeszti e nézeteket, sőt általában meg sem hallja.

Otrombául csalatkoznék tehát, ki egy nemzet' közvéleményében a főszerinti többség' meggyőződését keresné, mert épen ellenkezőleg, bár mi csodálatosnak is tessenek a egyformásítás' gyúlékony képzelődése s mindig fiatal vérű emberei előtt – kik mint hajdan a francia rajongók, szenvedélyesen kárhoztatnák a természet' fonák rendszerét, melly békén

tűri a dombokat és hegylánczatokat, mellyek a térség' kigúnyolására látszanak alkotva lenni, és létezésük örök szabadkozás az egyenlőség ellen – ismétlem, miszerint bár mi csodálatosnak is réml-jék első tekintetre, de czáfolhatlanul igaz, hogy a *közvélemény vég-analysisban mindig a kevesebb szám' meggyőződése,*

Magyarországon *péllda' okáért* tagadhatatlanul közvélemény az, hogy a föld forog a nap körül: t. i. a tárgyhoz értők és a' tekintély után hajlok kétségkívül ezt fognák állítani. De ha mi a tömeget kényszergetnek ezen kérdés iránti nézeteinek elárulására, akkor – higyük el – nagy többség fogná decretálni a föld' mozdulatlanságát, és Galilei' ügybarátai vajmi izoláltan lelnék magukat, s vizsgálatásukra még csak azon remény sem maradna, hogy legalább Angliában és Franciaországban a próba másként ütne ki.

De ti talán azt hiszitek, hogy a politikában és a cselekvények' mezején minden könnyebben megy, mint a többi tudományok' szakosztályában, és a száraz adatokon rágódó szobamój' íróasztalán? Ti talán állítani fogjátok, miként az országlat' talányai' megoldására nem szükség sem buvárerő, melly örvények közt törjén utat magának, sem sasreptű ész, melly a félhomályos gözkör és felhők fölött lebegjen?

Megengedem, hogy az állományi érdekek millió ágazatban fonódván össze, sok apró részletekve, helyes munkafelosztás mellett, sükeresen alkal-

maztathatik még talán a bárgyú is – mint egybe, ha épen okvetetlenül akarjuk, használni lehet a csonka-bénnát, holt. i. csupán súlyra van szükség – ; de mindenesetre az, mi lényegibb fele a politikának, mély észlelés és hosszas tapasztalás által levén megszerezhető: mind a tisztán elméleti tudományoknak észfeszítését, mind pedig a *főleg* tapasztalati tanoknak vas-szorgalmát teljesleg igényli.

És hasztalan mondjátok ti nekem, hogy a sokaság érezvén a viszonyok' súlyát, mellyek őt nyomják, ezáltal egyszersmind azt is tudja, hogy mitől kell menekülnie, s tehát hogy miként kell magán segíteni. – Mert feltéve – mit egyébaránt alapos okokkal kétségbehozni lehet – hogy a tömeg csakugyan föl tudja fogni, mi terheli őt: még ebből nem következik, hogy nyavajája' orvos-szeret is ösmerje. A míveletlen köznép a mindennapi életben könnyen átláthatja, hogy p. o. tehenének naponként apad tölgye; de – ha rája bíznák – néhol (alán érte a boszorkányt vetné tóba. Ő észlelné, hogy rété víz alatt fekszik; de ezért olykor a garabonczás diáknak tördelné be fejét. így a törvényhozásban is, ha p. o. látná, miként a gabona' ára magasra hágott, szigorú büntetéssel fenyegetné azon földtulajdonosokat, kik kendert természetek – mint Franciaországban történt – ; ha inge elszakadna, börtönre vetné a kötélgyártót, ki hájó-kötélékekre, és a kalmárt, ki vitorlákra vesztegetvén, megdrágította a vásznat s t b.

Az országlati tannak óriás-főadatai vannak,

mellyekben csak az eredmények múlják tömérdek-ségök által felül a kifejtés', a tisztábahozás' fáradalmainak nagyságát. A törvényalkatónak helyes vagy bal-fogalma az adó állásáról, öszvegeről, kivetéséről, kezeléséről, a statuskölcson' rendszeréről és a papiros-péznz'' természetéről kényelmem vagy romlásom felett határoz; a financiába becsúsztatott hanyagság és téveszmék halálom után is befolyanak maradékaim'' sorsára; a jog és igazság' kiszolgáltatása körüli nézetek nemcsak megtámadják vagy védik a sajátot, de a közerkölcsiséget is szilárdítják vagy földülhatják az idegen hatalmak' átellenében követett bölcseség, mérséklet, nyegleség vagy dacz hadról és békéről vetnek koczkat, tehát életemről s gyermekeim' életéről, magam' és utódom' becsületéről s vagyonáról határoznak.

Midőn az említettekről és közügyeink' ezer más kérdéseiről a megállapodás' mérlegét a tömeg' túlsúlya nyomná le, akkor az eredmények a közvélemény' akaratától épen olly távol állanának, mint a mekkora tér választja el a míveltséget a tudatlanságtól, és minél inkább törekedtek az *abstract többség'* barátai terveikkel a korszerű haladás' uiegyenlítésére, az uralkodásra emelt *abstract többség'* annál nagyobb reactioval fizetne vissza.

„Schweiz' központjában – így szól valahol Sismondi, kinek ha munkái jelenleg kezeim közt volnának, még több érdekes adatokkal is szolgálhatnék – három kis canton, t. i. *Ury*, *Schwitz* és

Unterwald) tiszta democratia. A pásztor-csoport vagyban és míveltségben egykor teljesen hasonló lévén, nem tartaték szükségesnek a sokaság' véleményétől rendszerint elhajló cultura' igényeinek több nyomatékot adni. Választás, törvény, közkezelés és teljesedésbevétel általános szavazattal tataroztatnak meg. Minden 18 éves férfi a *hands-gemeineban* szavazat-joggal bír. E cantonok' akarata mindig *retrograd*. Szövetségeseik'' daczára, Europa' lármájának daczára bíróségeikben megtartották a torturát, megtartották az idegen hatalmakhozi zsoldba szegődést. Sőt ezen emberek, kik olly büszkék és féltékenyek szabadságaik iránt, leg-hajlóbbak a zsarnok' béreért adni el verőket. Végre minden évben, és minden országgyűlésen sürgetik a több szövetségeseknél a sajtószabadság' eltörlését. Hiszitek-e azonban, *hogy ezeket az uryi schwitzi és unterwaldi közvélemény helyesli?* Ez föl van már világosulva, mint a többi cantonoké, de akarata megtörik a tömeg' merev mozdulatlan-ságán''.

Szóval: egy nemzet nem igazgaitathatik másként jól, csak *legfölvilágosultabb* és *legerényesebb* polgárai által. Nem ezek azok, kik erényök- és elméjőknél fogva joggal bírnak a népfelségre; a nemzet az, melly mint felség, joggal bír minden elme- és minden erényhez, melly körében létezik. Ha ti attóli félelemből, hogy többet nyújtatok nekik, mint egyenlő részt az országlatból, minorításban hagyná-

tok őket – hová számuknál fogva szükségileg helyezvük – akkor a legdrágább kincset dobtátok el.

Ámítás, hogy a kisebb szám mindig szabad, midőn olly törvénynek engedelmeskedik, mellyet a majoritás csinált ellene. – Ámítás, hogy egy nemzet mindig szabad, ha az általa választottak hozzák a törvényeket. – A törvény' természete s közvéleményyeli öszhangzása, nem pedig némelly képviseleti rendszernek csal játéka tárja fői, hogy az egy szabad nép' közakaratóból forrott-é ki?

S mi foly már a mondatfákból?

Az, hogy eszélytelen politika volna, ha a törvényhozó az egyenlőség-ről tan' fonák értelmezése' következtében a míveletlen sokaságot országos ügyeink' intézésében nevezetes tényezővé vagy épen túlsúlyúvá avatná; mert ezen tette által a közvélemény' akaratát játszódna ki, és az állományt meg nem szűnő retrograd lépésekre kényszerítené.

Eddig következő lépcsőzeteken ment keresztül taglalgatásom:

Minden nemzetben a tömegnek *egy része* birtoktalansága mián a dolgok' főnálló rendének ellensége; *más* – és számosabb – *része*, ha különben forradalmi irányokra nem is hajlik, viszonyainál fogva szünetlen megvesztegetés' martaléka; s a *harmadik része*, midőn e csábót ki is kerülne, míveletlensége által a közdolgokra kártékonyán hatna,

és némelly történetes körülményen kívül ‘) általában retrograd irányú, volna.

A vagyontalanságból serkedő lázadási törekvést kötelessége az álladalomnak kitelhetőleg gyöngíteni az által, hogy a cultura’ tanácsait követve, a szerezhetésnek minél több és minél szélesebb körre ható forrásait nyissa föl; de remélleni nem lehet, hogy e malasztos cél az elégületlen tömegnek befolyásával megközelíthetessék; mert a tömeg épen a tökéletesedés’ emelcsői ellen folytat harczot: azt sem lehet remélleni, hogy a szegénynek a dús elleni küzdelme a cultura által is, legalább társadalmi viszonyaink’ eddig ösmert szerkezete mellett, teljesen elenyésztessek, sőt mindig marad fön annyi destructiv erő, melly fölfegyverkeztetve, spartacusi tusát küzdhetne.

A megvesztegetés’’ eseteit tartozik ugyan az országlati hatalom gyéríteni az által, hogy a lélekvásárlók ellen kemény törvényeket hozzon, melylyek ²⁾ a nélkül, hogy a szabadságot összerontánák, a visszaéléseket csökkentsek: de nem lehet remélleni, mikép minden szigor mellett is, miután némileg az alkotmány’ létegebe van szöve a corruptio, ³⁾ illy egyoldalú eljárás nevezetes sikerre vezessen, míg ama tömegnek, melly szegénysége’

¹⁾ Lásd az első füzetet.

²⁾ Lásd az első füzetet.

³⁾ Lásd az első füzetet.

és műveletlensége' következésében a megvesztegetés'' veszélyeinek örökre kiteve van, s épen ezen tulajdona által a haladás' irányát meggátolhatná, a közügyekre befolyás adatnék.

Végre a műveletlen osztály' számát gyériteni köteles az álladalom főleg népnevelés által; de nem lehet remélni társulati viszonyaink és az emberi agy' alkotása mián olly *általános és egyforma* fölvilágosodást, hogy a sokaság' akarata ne gyilkolná meg azt, mit közvélemény' óhajlásának nevezünk, ha azon súlyt nyerhette, mellyre száma által jogosíttatik.

Ezekből foly, hogy a képviselőre törekvés' *első nemének* – melly t. i. *számítani szigorral és következetességgel akarja az általános többség'' mindenhatóságát kihirdetni és életbe léptetni* – pártolója következetlen,

a) ha az állomány' valóságos föladatát, t. i. minél több egyénnek mentől nagyobb öszvegű jólétét sóvárogja; mert tervével épen ellenkezőre tör utat. Nem is említve, miként egy kevés Jacquerie, aztán a saját-jog' megrendítése és a lex agraria a közboldogságnak aligha fő-magvetői: annyi minden esetre bizonyos, hogy hol a műveltség' oszlopai gyengülnek, ott az emberi méltóság és emberi hivatás' épülete roskadoz; és a melly mértékben a sötétség terjed, abban a viszonyban apad ugyan a dús' kincshalmaz, de nevedik a nép' nyomora is, míglen a társadalom által kifejtett egyenlenség el-tűnván, minden egy közinségben összetalálkozik: mi

kétségkívül az egybeolvadásnak kevés ingerrel bíró neme.

Az abstract többség' eszméjének barátja következetlen akkor is

b) ha terve által azon másodrendű czélt – mely tulajdonképen főczélunkra, a közjóit' elősegülésére, csupa eszköz – hogy t. i. mindenki befoly hassan az állomány' ügyei' vezetésére, *tette* törekvése közvetlen tárgyául; mert kedvencz képviseleti rendszere ezen eredménytől legtávolabb taszítja őt. – Valamint hajdan a tatár mindennap más bálványt imádott: úgy a megvesztegetett és elámított tömeg is, – és e tömeg akkor rémítő mennyiségű leendő – szünetlen változó szeszélylyel fog bókolni, függetlenségével áldozván a többet-ígérőnek. És a művelt ember. . .? – Ez sem folyhat be, minoritásban hagyatván kevés száma miatt.

Az általános többség' mindenhatóságának pártolója következetes tehát csak akkor volna, ha a genevai bölcsessel komolyan hinné, miként az ember nincs a polgári társaságba hivatva, és szükség a természeti állapotra visszatérni; mert terve által – ha t. i. az maradandóságra számíthatna – az állománynak életrugonyossága gyengülni s kötelekei tágulni mindinkább fognának, míg végtére – valamint Palmyra' és Babylon' omladékait egyegy tégladarab és oszloptöredék jelöli ki – az utókor kihalt viszonyaink' romjai által értesíttetnék arról, hogy volt az emberiségnek egy megfoghatatlan állapota,

mellyet, régi hagyományok szerint, míveltségnek neveztek. –

Ne feledjük tehát el, miként ezen elv: „*semmit rólunk rajtunk kívül*” az alkotmányos létezés’ életforrása, de csak bizonyos pontig; mert ha belőle az abstract többség’ mindenhatóságát eredményeztetjük, megsemmisül, mint a »Sphinx meghalt, midőn talányai föloldatának.

II.

De ne gondoljuk, hogy azok, kik korunkban az álladalmi jogokat megkülönböztetés nélkül minden egyénre átruházandónak sürgetik, ezen törekvésöket komolyan létesíteni és a számtöbbségből kifolyó közakaratot uralkodóvá fölszentelni óhajtanák. Ok élénken érzik és világosan látják, hogy illy terv az európai országok' bonyolódott belviszoyai közt megoldhatatlan csomókba ütköznék, s az éles ellentétben álló érdekek mián sok veszélylyel járna, és nevezetes terület mellett gyakorlatilag kivihetetlen.

Szigetvár' ostromakor Szulejman' halála után is nevében adattak ki a hadi parancsok; mert a fényes trón, a császári ruhák, és egy váz' élete felőli vak hiedelem elég volt merész harcra buzdításul. — így történik az átalános közakarat' mindenhatóságával, melly a történészet' tanúsítása szerint az emberiség' és álladalmi rend' gyermekkorában több helyt szorosabb értelemben létezett ugyan, s máig is — mint főnebb látók — néhány schweizi canton' arasznyi körében úzi garázdálkodásait; de még azon alakban is, mellyben pártolói ajánlják, a

nyomatékkal bíró országokban – Szulejman' te-
temeként – csak ostensibilis volna, és czime alatt
más elv és erők gyakorlanának hatalmat.

Adjuk át – t. i. papiroson – az abstract többség'
barátainak szabad rendelkezésre a polgári társaság'
kényök szerinti összealkotását; bizzuk rajok az or-
száglati erőknek mozgásba hozatalát, kisérvén bí-
rálatainkkal kezük' művét. Hadd tűnjék ki tervük
által, milly mértékben s melly nemű eredmények' ki-
sérlésével fog élni-és hatni a közakarát.

A képviseletre törekvés' ezen modorának védői
megkülönböztetést fognának fölállítani a kised és
nagy állományok közt:

1) A kis állományokban *közvetlen szavaza-
ti joggal* ruháznának föl minden apai vagy gyám-
noki hatalom alatt nem létező férfit; mert a nő-
nemet és gyermekeket csakugyan ők sem részesí-
tendenék a „semmit rólunk nélkülünk” malasztában.

– E felruházást annál biztosabban is tehetnék,
mert a történészeiben – mint említem – elég nyo-
ma találtatik illy intézkedésnek. igaz: többnyire egy
távoli korban, mellynek eseményeiről ritkán a króni-
kák – bölcsői a történészeinek – s gyakran csak
a hagyományok – a míveletlenségnek homályos visz-
szaemlékezései önmagára – nyújtanak töredékeny
fölvilágosítást. A szlávoknál, ősviszonyaik közt, e
saturnusi aranyvilág hosszason díszlett, Minden
kis tömegecske egy darab földet körülbarázdált s
függetlenül a többtől, nemévé az állománynak ke-
rekíté ki magát. Csendesen éltek itt a jó emberek

– mint egy kásztor- vagy ürge-telep – minden nagy szenvedély nélkül, mellyet csak bizonyos mértékig kifinomított socialis érintkezések támasztanak: minden köztörekvés, elv és cél nélkül, mert e tulajdonok ott ki nem fejlenek, hol az állományi viszonyok' szövődékei egy részét a hatányosságának föl nem fogják, hanem az visszaömlik a házi körbe és elpárolog. – Azonban a szlávoknál sem határoztaték el minden, tökéletes szótöbbség által; mert a véneknek valamivel tetemesebb befolyás adatott. Ez természetesen az egyenlőségnek és egyformaságnak botránkozására történt; de legalább kieszközlé, hogy a jámbor szlávok századokon keresztül az együttélés' legalsó fokán megállhattak. Mert különben szünetlen haladtak volna azon érdekes nemével a mozgásnak, mellyet sülyedésnek nevezünk, az eredeti állapot' – a makkon hízás' – dajkakarjai felé. – Nem célom itt elbeszélni, miként zavarták föl a hódító lechek és normannok a szláv-egyenlőség' mákonyerejü tunyaságát, s mint oltanak ezen nép-faj' vérébe a közakarát uralkodása elleni olly appetitust, mellyben viszont semmi köszönet sem volt, s melly a lengyeleknél oligarchiái köztársaságban, az oroszoknál pedig autocratiában ért tetőpontot, mert én csak egy mintát akartam fölhozni eszményeitek' gyakorlati tökélyére, s megengedem, miként az általános szavazat más eredményekre is vezetett – mint p. o. a közép-kor' ösgyűlésein, hol rabló-csapatok a martalék' és zsákmány' elosztása fölött czívódtak – de annyi minden esetben igaznak ma-

rad hogy néktek terveltek' megkedveltetésére helytelen volna valaha a történészeire utalni.

Az abstract többség' barátai

2) a nagy és közép kiterjedésű állományokban a *kettős szavazati rendszert* – t. i. választók' választását – hoznák be.

Itt pihenjünk néhány rövid másodperczig, hogy egy megjegyzést tegyek, mely a közönség előtt talán szörszálhasogatásnak fog rémleni; de a gondolkodóknak némi eszmetáplálékul szolgálhat.

A kis állományokban az általános többség' elvének széles alkalmazása által közvetlen szavazati és tanácskozási, vagy illetőleg követutasítási jog esik minden egyén' osztályrészébe, míg a nagy országokban viszont az abstract többség' elve gyakorlatilag a tömeg' tanácskozási igényeit megsemmisíti és a szavazati jognak csak kised tőredékét – a közvetőleges választást – hagyja fön. Mekkora különség a két állapot közt! – S mi által történik a népfelség' ezen despoliatioja? Egyedül az ország' nagysága mián. A terület ellensége az egyenlőségnek. A terület gyámkodik a sokaság fölött. – E tény nem magva-é azon eszmének, hogy mikép kün – t. i. a többi testvér-álladalmak' csoportozáiban – aristocratának tekinthető a nagy területű ország: úgy ben is az egyenlőség' örökös ellensége, és csak a külöszakadás, egyes darabok' létegesítése szerezheti vissza a valóságos jogközöséget? – Szóval: valamint a fekvő birtok' határtalan eldarabolásából – nem legott és tüstént ész-

revehetőleg, de nemzedékek alatt – az ugynevezett „*apró gazdaság*” támad, melly meddő jövedelmet, henyéséget, elszegényedést, izgágaságot, sőt physikai elmecevészést is idéz elő; kérdem: nem rejt-e szintűgy a politikai jogok’ határtalan eldarabolása – az abstract többségre törekvés – miután illy eszme széles értelemben csak kis statusokban létesíthető, – nem rejt-e háttérben, hogy úgy szóljak, „*állományi apró gazdaságot*” azaz egyes kiegészítő részeknek organicus önállóságra vágyását? – De nincsenek-é olly emelvényei a polgárosodásnak, mellyek csak nagy országokban használhatatnak, és nincsenek-é olly magas feladatai az emberiségnek, mellyek különben elérhetlenek?

Azonban ezen oldalas észrevételtől visszatérve a főtárgyra, kérdem: miért adnak a főszerinti közakarat’ ügyvivői a képviselőre valósággal kiformált országokban a tömegnek csak közvetőleges szavazatot? Hiszen – hogy most csupán erről szóljak – az egyenes követválasztási jog is amaz elvnek, miszerint a számtöbbség’ megállapodásának túlsúlya az alkotmányos élet’ tőkélyéhez tartozik, halvány visszasugárzása volna. Mert mit nyerne általa a tömeg? – Magánjogunk szerint a teljes kort nem ért, s tehát gondnoki hatalom alá helyzeti gyermek is, kérdéses viszonyai’ tisztába hozatalára, vallhat be ügyvédet. És e bizodalmi nyilatkozat’ gyakorolhatása magába foglalja-é az emancipáció eszméjét? Mint kiki tudja: koránt sem. S több-é a közjogban a képviselők’ egyenes választása? Kö-

vetkezetesen elrendezve annyi sem. Miért? Mert a gondnoki hatalom alatt létező egyén maga hihatja vissza ügyvédét; míg e neme az ellenörködésnek olly politikai intézményben, hol a tagok pusztán választási joggal ruháztatnak föl, s tehát vélemény' öszpontosításra, azaz vitatkozásra hivatva nincsenek, v. meg sem történhetik – mint általán Európának csaknem minden képviselettel dicsekvő országaiban – vagy pedig közvetőleges utón, t. i. választott testület által eszközölhető. Ha tehát a direct választás is még nem a nép' nagykorúságának jele, és a közakaratra csak fictio által kimutatója; s ha másfelől ti a főszerinti többség' mindenhatóságát az emberiség' boldogságára vezetőnek hiszitek: ez esetekben miért történik, hogy a tömegnek a közvetlen választásnál nem többet, sőt – merem állítani – százszorta kevesebbet akartak nyújtani? – Talán a közvetlen szavazat' módszerének tervezése és kezelése, szóval: magának a gépezetnek elkészítése ütközik levíthatatlan nehézségekbe? – Oedipus leend, ki ezt nekem bebizonyítani tudja. Nem itt rejlik vonakodástok' sark-oka. Ti olly jól tudjátok mint én, hogy a módszert, a lélektelen mechanizmust, a szavazási rámat minden nem kontár publicista elszíthetné; de ellenben – noha szívesen polástolnátok – azt is tisztán érzitek, miként azon gözerő – a nyers tömeg – mellyet közvetlen választási jog által a katlanba szorítanátok, magát a gépet szétszaggathatná, és az alkotmány-haj őt a helyett, hogy révbe vezetné, a négy szelek' légországaiba

röpíthetné. Ti azon mágushoz hasonlítatok, ki szünetlen állítja, hogy az elemek' szellemeit földézni tudja, s általok rejtett kincseket s drágaságoknál becsesebb jövendőt nyújthat a kétkedőn tudakolónak; és ígérete helyett silánylámpájával káprázolatokat lebegtet a falán, mellyek nem magok a hatalmas szellemek, hanem alaktalan képek, és a lágy észszerkezetűeknek is alig többek egy estvéli időtöltésnél. — Ti, ha elvről van szó, a nyers tömeget az országos ügyekre megérettnek, és az abstract közakaratot körgyógyító panaceának hirdetitek; ha pedig gyakorlatról van szó, annyi képességet sem engedtek azon polgároknak, kik közé — a nélkül, hogy egész öszveg volna — csak bévegyül a nyers tömeg, miszerint egy a *szőnyegen leco kérdésekkel kapcsolatban álló* bizodalmi nyilatkozatot tehessen le. Ti a végin is tényleg a tömeget csupán egy ösztöni és eszmékkal viszonyban nem álló bizodalom”⁴ kifejezésére tartjátok érettnek; mert többet a közvetőleges szavazatjog nem tanúsíthat. Ezt mi, kik a nyers erőt némi részben az álladalmi renddel békétlennek, főleg pedig míveletlennek és megvesztegethetnek tartjuk, ellenmondás nélkül akármikor tehetnők; de ti elveitek' megtámadása nélkül soha sem indítványozhat] átok.

Továbbá ti — mennyire terveiteket ösmerem — a közvetőleges választáskor is egy kerületnek szavazattal bíró egyéneit, illy egyszerű foglalkozás' teljesítésére, különböző helyekre gyűjtenétek össze. Ezen intézkedést természetesen lehet védni másod-

rangú okokkal, p. o. az illetőkre nézt költségkímélőbb, lakásukhoz közel fekvő gyülekezetekben részt venni, mint egy központba összefolyjni. És ha ti e földarabolást illy nézetekkel támogatjátok, ez ellen józan kifogásom semmi sem lehet. – De másfelől én rendfőntartási tekintetből illy árnyékjognak gyakorlását önkormányzásra alkalmas egyének közt egy szavazati körben is könnyűnek tartom; midőn tehát ti a rend' kedviért javasolnátok – mint számtalanszor tevétek – a több pontokra oszlást, akkor engedjétek gyanítanom, hogy a nyers erőnek pusztá együttlétét baljóslatúnak hiszitek; hogy a tömeg' légkörében azon miasmás erőt gondoljátok láthatatlanul lebegni, melly rögtön és vilányosan hat, csábít, részegít, idegeket mozgat, és véletlen olly tettekre ragad, miket sem óhajtani, sem eltávolítani nem lehet; hogy ti hasonlítatok azon ketrecz-örhöz, ki orosz lányát bárányszelídnek állítja, de a vasrekesz' ajtóját még soha meg nem nyitotta. – Ezen módszer tehát, a rend' érdekében javallva, másodszori vallomás volna elveitek ellen.

Végre közületek sokan a közvetőleges szavazatba mindent részesítenének ugyan; de a képviselővé megválasztatást censussal kötnék össze. Mit rejt magában ezen szabály? Világosan azt, hogy a nyers tömeg' bizodalmi nyilatkozata nevetségig megszárt alakban is az eredeti bűn' súlyát sínli, és azon testület, *melly közakarát által* jelöltetett ki, hogy – mint óvatos gondnok' kötelessége – a védelme alá helyzeti *közakarát' számára* értelmes és

erényes képviselőket válaszszon, fogantatása' körülményei miatt e tisztét, korlát nélkül az álladalmi érdekek' veszélyeztetésével teljesíthetné: szükség tehát az eredeti nehézkedési, melly őt a míveletlenség'' régióiba alányomná, föltartóztatni. – E szabály nem harmadik megtagadása-é elveiteknek?

És mi már azon közvetőleges szavazati jog?

– Mekkora beleitekkel bír? – Mennyire tényezője a bálványzott közakarathoz? – Hogyan nyugszik rajta a népfelség? Midőn a külföld' notabilitásai átlátták, hogy a küldők' utasításai, magasabb nézpontról tekintve, céliránytalanok mert igen sok helyi érdeket vegyítenek a törvényalkotásba, gyakran változtathatják részletekben az elfogadott általános irányt, rögtönzést szülnék, egységet bontanak, mélyebb kiszámításokat tesznek lehetetlenné, a közvéleménnyel lényegileg ellenkező akaratot csúsztatnak keresztül, merev és simulni képtelen testületi szellemet fejtenek ki, ingerültséget támasztanak és a nemzet' bosszankodását túlságos szenvedélyességgel egyes pontok felé, *például* egy a körülményeket fonákul fölfogd municipium, vagy valamely átalkodottan küzdő osztály ellen zúdíthatják, és eként veszélyes meghasonlásoknak, sőt dühös pártviszálynak és forrongásoknak hinthetik el magvait, – továbbá fölötte sok időt pazérlanak el és criticus pillanatokban gyakran oda vezetnek, hol míg Roma tanakodik, Saguntum elvesz, – végre pedig az országgyűlésről az álladalmi hatalom' bélyegét levonják és az alkotmányos élet' fő-léteget lelketlen

csatornává változtatják: midőn – ismétlem – Europa' alkotmányos országainak vélemény vezetői a követ-utasításoknak illy – hitük szerint – kártékony oldalairól meggyőződének, és csupán a *közvetlen választást* hagyták meg a nép' politikai jogokkal bíró részénél, akkor tagadhatatlanul a *közakaratnyilvánítást már minimumra szorították.*

– Mert miként vagyok illy módszer által kiegészítője azon befolyásnak, melyet a szabadság' szótárában népfelségnek neveznek? Bonczolgassuk. –

Ha az én követem ama többséggel szavazott, melly egy törvényt sanctionál, akkor valósággal lehetek a népfelség' parányi része; ha kövelem a kevesebb számhoz csatlakozik, megszűntem népfelség lenni, ha én arra szavaztam, ki követté választaték, és ő' szavaz egy törvényre, de én helybe nem hagyhatom e törvényt, akkor kívül estem a népfelségen ha a szőnyegen forgó kérdésből semmit sem értek, s iránta érdeklél nem viseltetem, akkor nem vagyok népfelség. Es mindenik esetben, hol a népfelség' atomjának nevezhetem magamat, befolyásom – s ezt jól jegyezzük meg, inert sark-kérdés – inkább mechanikai, egy perczig élő és az eseményekkel olly vékony és önkénytelennek látszó szálok által köttetik össze, hogy valósággal épen annyira volna nevetséges, ha egy módosító körülmény közbe nem jönne, a népfelség' büszke címében osztoznom, milly nevetséges lenne p. o. Napoleon' apját világhódítóként tisztelni, inert azon egyén, kit ő' nemzett, a dolgok' főnálló rendét és Europa' arczát megváltoz-

tatía; vagy pedig conservativnak tartani azon deszkadarabot, mellyről a pártütő Fiesko tengerbe bukkott: ismétlem – épen a főnebbi balgaságokkal vetélkednék követelt népfelségem, ha egy módosító körülmény közbe nem jönne. És mi e körülmény?

– *Az, hogy én midőn csak egyénbe vetett bizodalom által hathatok az eseményekre, legalább e bizodalom politikai természetű, és a közvéleményt mozgató kérdések mikénti elhatároztatása iránt támadt érdekem szerint alakult.* Vegyétek el tőlem e jogot: akkor politikai lazzaronivá tettetek, ösmeritek-é a pünkösöd királyságot? A közép-időnek nagyon bohó játéka volt ez. A leleményes eszűek kiválasztanak egy rongyos koldust, és egész napra királylyá kenték föl. Ekkor fejére *íeteieit* a pléh-korona, kezébe adaték a czifra papírral borított pálcza, a kíséret hármas *hurrák!-t* kiáltott, hangászok élénken működének, míg közben az udvaroncز mélyen bókolt, a szónok szép ötletekkel hízelgett, és őfelsége igen jól találta magát; mert ha nyárs-egyenesen ment, mondák a bölcsék: *őfelsége érzi magas hivatását*; ha agyargó képet metsze: mondák: *őfelsége hatányos*; ha kegyesen mosolygott, mondák: *őfelségében nem csalatkoztunk.* Urak! illy szerep higgadt embeereknek, szabadelvűségűök olcsó czimbalom-pengése mellett is, elviselhetetlen volna. – Es miből áll – hogy kissé fenekére tekintsünk a dolognak – *a közvetőleges választás?* Ti magatok szoktatok a kettős választás' védelmére fölhozni, misze-

rint a tömeg nem ítélné ugyan meg, hogy ki alkalmas követségre, de minden esetben több egyén iránt viseltetik bizodalommal; meg kell tehát engedni, hogy azokra ruházhassa a képviselőkre szavazhatási jogot. – Ha e tömeg – mint ti is erősítetek – a törvényhozói hivatásra érdemes embert nem tudja kiszemelni; akkor a napi renden levő kérdések’ fontosságával is ösmeretlen: mert épen a kérdések fölötti vitatás s azok” megoldása körüli elv, irány és modor teszi egy egyénnek politikai kiképzettségét. S innen mi következik? – Kétségkívül az, hogy a ti választási rendszeriekben egyik tényező – t. i. a tömeg – szavazata által csak ösztöni és világért sem politikai bizodalmat tüntet ki. – Hát a másik tényezővel, t. i. azokkal, kik javaslatatok nélkül közvetlen választási joggal bírnának, mi történik? – Ezen osztály nyilváníthatna ugyan a közvéleményt mozgó tárgyakkal kapcsolatban álló s tehát politikai természetű bizodalmat, de szavazat-öszeve semlegesíthetik a tömegé mián; vagy a mennyiben ez meg nem is történnék, rendszeriek’ következésében kétszeri átszűrésre, kétszeri csalódhatásra, kétszeri átalakulásra vagy elvettetésre tétetvén ki, eredeti typusát tökéletesen el fogná veszíteni. – Én átlátni soha sem tudtam, hogyan gyárthatott a többség’ valóságos baráta illy gyarló és meghazudtoló rendszert törekvésének létesítésére. Miként vergődhetik e lépcsőkén törvényhozó terembe a közakarát: az olly megfoghatatlan, mint Wishnu’ hétszeres incarnatiojának titka.

De miután az öncsalás és ábrándok napjainkban nagy kelendőséggel bírnak, tegyük mi is magunkévá egy illusiot, és higyük el, hogy a kettős szavazat' feltalálása szép ötlet volt, és ha foganasításakor új torlaszokra nem bökken, gyöngeszemünk előtt sűrűnek rémlő ködéin csakugyan át bocsátja a közakarát' sugarait. Es e tételt kedve-tekért megengedve, tűrjétek el következő kérdésemet: nem gördülnek-é elő a gyakorlat" mezején olly akadályok, mellyek a kettős rendszer' tizedelésein átment maradványait azon véleményöszvegnek, mit ti közakarát'nak neveztek, nevezetes megcsönkítások alá vetik?

Én e kérdésre bátran merek *igennel* felelni; de miután állításom támogatásául számos okok közül szabadon választhatok, azonban munkámat illő határon s olvasóim' türelmén túl terjeszteni nem óhajtom, most két rövid érintésnél többre nem terjeszkedem.

1.) A lélektan és a történezszt meggyőzik a figyelmes nyomozót arról, hogy a szavazati ládák aránylag nagyon üresek, midőn a választási jog szertelenül kiterjesztve van és sok versen gyakoroltatik. Honnan támad ezen csodálatosnak rémlő jelenség?

– Önösségünkben. Hol érdekünk mozgásba nem hozatik, ott rendszerint hanyagok és tunyák szokunk lenni. Ha e lomhaság vérünkbe nem oltaték, akkor az egyiptomi theocratia' vas-igája nélkül is, aszott múmiák' számára hagymán tengődve, még magasabb gúlákat örömet és szünetlen épített vol-

na a köznép; Gulivier pedig otthon is talál vala-
 olly takácsokat, kik a helyett, hogy vásznat szője-
 nek, fáradhatatlanul utánoznák a pókhálót. De sze-
 rencsére a műveltségnek, restek vagyunk ollyra,
 minek láttatja nincs, erőnkét fecsérteni még akkor
 is, ha ti e veritékezést polgári erénynek nevezné-
 tek. És jelesen a közvetőleges szavazatra nem fog
 megjelenni a tömeg, mint nem vőn részt honunk-
 ban 1841 előtt elvkérdések' vitásakor pedig ná-
 lunk mindig – mint be is bizonyult – túlsúlyt ví-
 hata ki magának, és e túlsúly képzelt érdekeinek
 nagy eredményekkel kamatozott volna. De a rész-
 vékenység' fölizgatására egyik tényező hiányzott, t.
 i. helyzet' fontosságáról felvilágosulás. Míg ellenben
 a kettős választásnál minden elem hiányzik. S ha
 szokatlan fejletek' alkalmával, midőn be nem vallott
 ösztönzések is működnek, minők megvesztegetés,
 rettegetési rendszer, s csakugyan tódulna szóza-
 tolási sorompóink felé a tömeg: akkor meg az in-
 telligentia maradna ki; mert ismerné kevesebbségét,
 és a minoritás lehet kitartó s munkapazér elvhar-
 czokban – hol a szónoklat' hatalma gyakran győz,
 és a gyöngye is legalább remélheti az elhintett esz-
 memagnak valahai kisarjázását – de pusztán me-
 chanical eljárásban soha sem. – Egy barátom be-
 szélé közelebbről, hogy Angliában léteznek olly börtö-
 nök, hol a terhes bűnért elítélt rabok egész erő-
 feszítéssel forgatnak egy óriási kereket, melly a vi-
 lágon semmit mozgásba nem hoz. Megborzadtam
 korunknak, a tortúrát eltörlőnek, illy elmés kín-

zásán; mert érzem, hogy vannak a léleknek a testiekénél sokkal nagyobb fájdalmai, s hogy Sisyphus' örökös és sükertelen verítékezését bűn által is ritkán érdemelhetni meg. – Ne csodálkozzatok tehát, ha a köz vetőleges választás' kerekeit nem örömezt fogná vonni a kisebb számra kárhozottat miveltéség; mert csal-álmokért csak addig áldozunk, míg kijózanodánk.

2-3 Ha minden eddig kifejlett nézetem fonakság volna, és a közakarát semmi gátot s megcsontkítást nem lelne a kettős választási rendszer által, akkor is fényes napnál világosabb, hogy az, ki az abstract többség⁷ uralkodását helyhatósági élet mellett lehetségesnek hiszi, új törvényeit fedezte föl a logikának. Illy légvár-építő ellen én ezer okot hozhatnék föl; de most csak egy fegyvert használók? U. i. *a számtant*. Vegyünk bizonyításul föl három követválasztó megyét:

- A. megyében van 1000 ¹⁾ szózat; ebből a haladó párté 300, a maradóé 700, tehát követ leend egy maradó 700 többséggel;
- B. megyében viszont van 1000 szózat; ebből a haladó párté 300, a maradóé 700, tehát követ viszont egy maradó 700 többséggel;
- C. megyében ellenkezőleg van 4000 szózat; eb-

¹⁾ Legyen e szózatösszeg akár egyenes, akár kettős rendszer által követválasztási köteleességre kiszemelt.

bol a maradó párté 700, a haladóé 3300,
tehát követ egy haladó 3300 többséggel.

Az országgyűlésre megérkezik 2 *maradó*
és 1 *haladó képviselő*.

Már ha municipalis élet nem vegyült volna a választásokba, és a közakarát' kifejlését fön nem akasztaná: akkor következő eredmény mutatkoznék:

A maradó párt nyerne összesen 2100
A haladó „ „ „ 3900 szózatot.

és így az országgyűlésre megérkeznék 3 haladó képviselő.

Ezen szemtelen adatokat nem könnyű ugyan visszautasítani – válaszoljátok ti –, de illy gán-csot megszüntetni lehet a megyék' rendezése által. Határozassék t. i. el, hogy mindenik törvényhatóság népességével teljes viszonyban álló mennyiségben küldjen követeket \$ ekkor aztán minden botrány megszűnik, és a közakarát fog uralkodni.

Ez viszont új neme a fogalomzavarásnak – felelem én néktek; – mert minden oskolás gyerek a főnebbi atatokat javaslataitokra szabva, azokból illy eredményt fog kivonni:

A megyék' rendezése után küldene

A. megye 1 maradó

B. megye 1 maradó követet,

C. megye 4 haladó

tehát az országgyűlésre megérkeznék
2 maradó és 4 haladó képviselő.

Be hány maradó követnek volna az általános többség szerint helye az országos teremben? Főnebb megmondtam, s most viszont ismétlem:

A. B. és C. megyékben a szavazók' öszvege 6000; ebből 2100 tartozik a maradó párthoz; 3900 pedig a haladóhoz: tehát az abstract többség' akarata szerint senki a maradó pártból helyet nem foglalhatna a képviselők' testületében.

Ertitek-é, milly nevetséges: főszerinti többségről és municipaiis életről egyszerre declamálni? Válaszszatok a két intézmény közül; de mindkettővel ne kaczerkodatok.

Ideje, hogy eszméimet összevonjam. Kérdem tehát: mi foly röpiratomnak II. számmal jelölt szakaszából?

Hogy a képviselet' első nemére törekvő, t. i. ki az abstract többség' uralkodását akarná létesíteni, nemcsak ellenkezésbe jön – mint előbbeni okoskodásaimmal megmutogatni igyekeztem – ezen elve által végcélával, t. i. nemünk' tökéletesítésével; de megsemmisíti magát az elvet is a foganasításra választott rendszer' utján.

Más szókkal: a főszerinti közakarát nem esz közölheti *minél nagyobb szám' mennél több öszvegű jólétét*; és a kettős választási rendszer *nem eszközli a közakarát nyilatkozhatását*. Hanem

az *első* szül nyomort és retrograd irányt, *mit óhajtani nem szabadelvűség*; a *második* szül il-
lő mennyiségnél kevesebb részvétet közügyeink in-
tézésében; *mit óhajtani viszont nem szabadel-
vűség*.

III.

Haladjunk egy lépéssel még tovább, és taglal-
gassuk e következő kérdést: nem támaszthat-é a
kettős szavazat már elősorolt *általános és közvet-*
len gyarlóságain kívül még más nemű, t. i. *helyi*
s közvetőleges kellemetlenségeket, bonyodalmakat és
káros eventualitásokat?

Illy kérdés nagy terjedelme mián külön rö-
p-iratokat igényelne. De mivel örökös toll-rontásra,
tinta-fogyasztásra és ész-csigázásra – isten látja –
kevés hajlamom van; s mivel más részről a „Kor-
teskedés- és ellenszereiről megkezdett munkám –
mellyet egyébaránt nem egyszer akartam már tűzbe
dobni, mi kétségkívül, magam érdekét tekintve, most
is fáradozásaimnak legeszélyesebb fináléja lenne –
e mezőn némi gyomirtást kikerülhetetlenné teszen:
tehát közép utat választok, és a helyett, hogy akar
e fontos kérdést teljesen mellőzzem; akar pedig
gyéren ösmert fenekére kémlő ólmomat szünetlen
eregessem: megelégszem, rövid vázolatban kimutatni
közvetőleges eredményeit a kettős szavazatnak
honi viszonyaink közt: és itt is csupán azon

*részben, mennyire a megyei rendszerrel hozat-
nék kapcsolatba.*

„De miért hiszi ön – ellenvethetik – olly bizonyosan, hogy a magyar képviseleti rendszere” ék-
kövéül mindig a helyhatósági életet fogja tekinteni?
Mi okból lehet csalatkozás’ félelme nélkül állítani,
miként mi önkormányzásra czélszerűbb módokat lel-
ni és elfogadni sem elég találékonyok, sem eléggé
hajlíthatok nem vagyunk? S ha mégis a művész
merészen széttörné tégelyét, és az érdek-összeol-
vasztást nagy eszmék szerint és óriás modorban
hajtaná végre, s a közakarát kettős szavazás mel-
lett, de municipium nélkül, lépne életbe: akkor...?”

Akkor – nyájas olvasóm – természetesen a je-
len szakasz ránk illőt alig mondhatna, és feketére
mázolt papirosnál több nem volna. De ez semmi
baj, mert a többi ívek is szintolly hasztalanná vál-
nának; sőt én politikai elveim és hitem mián bot-
rányos sajtó vétségként állanék lelkes reformereink’
sorai közt, kik mint hibátlan betűk és gondolatok
a nemzetidvesség” nagy evangéliumát zárnák ma-
gukba.

De komolyan szólván, egy köteg assecuratio
mellett is nehezen hinném el, hogy a magyar bár-
mi kecsagetésért lemondjan municipiumáról, ha szin-
tén olly hosszason csukná be szemét, mint a hét al-
vó, vagy ha olly mohón is vágynék illusio-gyár-
tásra és lég-várépítésre, mint én gyermek-koromban
Amadis” vitézségére s az „*Ezeregy éj*” kaland-
dajaira mert valamint az olasz még káromkodása-

ban is védszentét emlegeti, ép úgy nemzetünk minden ellenségeit – a kortesvezérek' rakonczátlanságát és a czár hódítási vágyát is ide értve – helyhatósági rendszere' segítségével szándékszik tönkre silányítani. Mit én egyébaránt egy alkományos forma' belbecse felőli túlságos bizakodásnak tartok; noha más részről viszont meggyőződve vagyok, hogy sajtósági helyzetünk közt alig kell valamit féltékenyebben őrizni, mint municipiumunkat. És épen ezen erős hit birt rá, hogy röpiratom' első füzetében figyelmeztessem olvasóimat, miként eljött ideje municipiumainak kinövéseit irtogatni, haladásunkkal és a jó kormányzás' tehetségével összeütköző túlterjeszkedéseit korlátozni, s aztán a corruptio' és nyers erő' Augias-aklát szorgalmasan és kitelhetőleg elhordogatni; mert különben szabadságainkból és mindenek fölött a most említett ősi intézményből önbüneink' következtében kirekedünk. Szavaim élesek valának, és helyhatósági rendszerünk gyarlóságait épen nem palástolgták; miből balmagyarázatok következének, s különösen a „*Vilay*” szerkesztőségének egyik tisztelt tagja, kinek egyébaránt őszintesége és tiszta szándéka minden sorból kitűnik, – mit én csak akkor nem ösmernék el, ha a más elvűek ellen, nézeteiknek az enyéimtőli különbözőése miau, nagy epe-tárral bírnék .... mitől jó istenem megőrzött – munkám' ösmertetése' alkalmával ollyforma megjegyzést tön, mintha én a municipalis szerkezetet, alapjainál fogva, a jó renddel megférhetellennek tartanám. – Valósággal én illy véleményben soha sem voltam.

Kárhozatosok municipiumaink' kinövései; hibások és gyökeresen megváltoztatandók néhány municipalis intézményeink; égre kiáltó és a boszuló örök igazságot fölfegyverkeztetni fogja azon zabolátlanság, mellynek – ha korán és férfiasan nem segítünk – teljes martalékává válhatnak megyéink: de – s ezt lélekszakadtig állítom – helyhatósági rendszerünk, sajátos viszonyaink' következtetésében, a legbecse-
sebb és nélkülözhetetlen tulajdonunkká lön.

Ponthieu gróf azon korban, midőn a lovagias élet a családi becsületről olly buján csíráztatott ki álfogalmakat, bálványzott leányát, a szép *Adélt*, kérlelhetlen szigorral *vetteté* tengerbe; mert rablók erőszakkal megszeplősíték. Nemzetünk soha sem fog annyira fonák lenni, mint *Ponthieu* gróf, s bár it-
tas kortések édes-gyermekének – a helyhatóság-
nak – széttépték szűz-pártáját, nem kárhóztatandja az ártatlan szenvedőt halálra, s önmagát kínos bűn-
tudatra.

De hogy céltalan kitérésekkel soká ne fárasz-
szam olvasóimat, s tárgyamra szálljak, állhatatosan meg vagyok győződve, miként ha szintén rögzött és el nem távolítható visszaélések s garázdálkodások el is ölhetnék keblünkben valaha a municipalis élet iránti rokonszenvet: – mindazáltal egyoldalú the-
oriáf ígéretei és János pap' országa felé hívogató kolompolás soha sem. S tehát a kettős szavazat is „*ollyan a milyen*” jövődjét nálunk csak a hely-
hatósági rendszer mellett fogná megkísérteni. Te-

kintsük – ismétlem – ennélfogva közvetőleges eredményeit csupán illy viszonyban.

Nézetem szerint a helyhatósági rendszerrel összecsatolt kettős szavazatnak *indirect* fő-következménye zsarnokkény' vagy fejjetlenség' valószínűsége.

Miért?

Néhány lélek- és országlat-tani okból.

Bizonyításom messziről kezdem; de egy szavam sem leend tárgyamtóli kitérés.

Tudják-e önök, mi az a régi család? Talán egy híres ős' jellemének, erényeinek, nedv-alkatának, vérenek a nemzetségi fa' törzsökéről az utósó ágazatokbani leszállítása? Talán olly csatorna, melylyen a történést! változásokat előidéző erő saját alkotó részeivel csergedez a múltból jelenünkre, mint p. o. a schönbruni forrás Bécsbe vezettedik, megtartva vizének eredeti tisztaságát, könnyűséget és hidegségét? Kérdezzétek meg Franklint; mert ő e tárgyról megczáfolhatatlan számokkal beszélt. Es kérdezzétek meg saját belátástokat; mert ez eléggé fölvilágosítaná, s mondani fogja néktek, miként azon hihetőséget be sem számítva, hogy a palotákban is századokon keresztül létezhettek nők, kik a csáb' töményfellegetől főszédülést kaptak, voltak férjes Magdalénák bűnbánattal vagy megtérés nélkül,

– ismétlem – ezen hihetőséget tekintetbe sem véve, saját eszetek meggyőzend arról, miszerint a nagy ősök' véréből az utódok' erezetében valósággal nem kering egy csepp is, és p. o. bennem Dezmér' tulajdonait, a Kölcseyiekben Szabolcs' vitézségét leszámolásnál fogva keresni szintolly nevetséges volna, mint a sírnedvből nőtt fűszálon vagy ibolyán az emberi léteget' atomait kutatni.

De következik-e e tényből, hogy genealógiai gőg és családbüszkeség széles földön nem létezik?

– Bárgyú is tudja és vak is látja ellenkezőjét.

Sőt a publicista még azt is jól ösmeri, hogy e kiválólagosság' alaptalan érzete testületi szellemmé tömörítve sok alkotmány' külön tényezőjévé vált, és nevezetes tekintélyek, midőn forradalmak rombolásai után szükség volt bizonyos rendét a közdolgoknak fölállítani és az ország belviharok miatt *tabula rasává* tétetvén, az elemek közül kényők szerint választhatának, szünetlen és aggódva keresték töredékeit a széttiport genealógiai gőgnek. – *Napoleon* 1815-ben, midőn az 1799-ki alkotmány' pótlék-okirata terveltetek, így szólott: „Honnan vegyem én a pairségre szükséges aristrocratiái elemeket? – A dús családok közül néhány ellenségem; a nagyobb rész vagyonát nem tisztos módon szerzé. – *Hét vagy nyolcz híres név még nem elégséges. Mire építem a pairséget, midőn az örökölt di-csőség'' történelmi emlékei hiányzanak.* Egészen másként van Angliában!!” –

Mondjátok meg: mi foly észrevételeimből?

Nemde az, hogy épülhet valami tökéletesen bebizonyítható csal-álmokra, és mégis e fiction mint sziklavár erősen áll, világkérdésekben nyomatékos befolyást gyakorol, létezése átok' vagy áldás' alakjában népek' sorsára örökös és nagy súlya hatással foly be, sőt a mi több: épen e csal-álmok bizonyos typust szereztek neki, mellyet jó és bal-körülmények közt makacsul megőriz, és élni akkor szűnik meg, midőn typusa erőszakkal kettétöretik.

Alkalmazva ezen igazságokat a kettős szavazati rendszerre, előttem napfényként világos, hogy annak első része, t. i. a közvetőleges választás az abstract többség' akaratát még kevésbé vezeti át a követválasztó testületre, mint a leszarmazási tábla az ősök' tulajdonait a maradékra. Mert a családoknál házi szokások, társasági kör és nevelés által úgyszólván egy mindig élő utasítás száll hagyományként a gyermekre és unokákra, azok' hajlamait némileg a régi minta szerint módosítván; míg a közvetőleges választó szavaz, és aztán néma, ha t. i. föl nem lázad. Ez így áll ugyan; de másfelől előttem az is napfényként világos, hogy a közvetőleges választás' útján alakult választó testület' tagjai olly jellemvonással fognak bírni, melly különben róluk soha nem sugárzanék. Mert valamint az egykori skott nemes, ki a híves őszi napok alatt kopott és szakadozó köpenyegében már didergeni kezdett, rögtön érze meleget terjengeni testében, ha elődeire gondolt, kik Holyroodban hermelinnel prémzetű palástot viseltek, és azon muzulmán, ki eredetét Mahom-

medtől vonja le, ha zöld turbánját tar koponyájára rakhatja, méltóságának érzetében keskenynek hiszi az utcát, mellyen végig sétál, és talán a próféta' hetedik *egét* is szűk tanyának tartaná; valamint – szóval – családi *gőg* untig elég van, noha piedestalja csalálmokból építtetik: úgyszintén a „közakarat” – ”általános többség' igénye” – ”óriás tömeg' követelése” – ”milliók' parancs-szava” ámbár a kettős szavazati rendszer által – mint főnebb láttuk – tökéletesen megsemmisül, nem szünend illusioival folytonosan hatni, és egy ál szavazati többség' útján a népfel séggeli sáfárkodásra kiszemelt választó testületbe – olly módon, mint az ős' emléke a rangos egyénbe – nemét a leszármozási gőgnek csepegtetni, melly helyhatósági manifestatioi által a polgári társaságot sok veszélyre fogná kitenni. Mert e testület állása' következésében egy fokkal fölebb hangolná szenvedélyeit; ritka egyén nyilatkoznék hajszálíg olly modorban, mint akkor tenné, ha képviselő nem volna; ha egyénileg venne részt a tanácskozásban. Minden sella curulis't hinne maga alatt, és háta megett lictorokat, a hatalom' képjeleit. Mindenik – mint őseink tömlőkén úszták át a Dunát – pgy tömlő széllel felfútt népfel ség' segelmével lebegne a szónoklat' árján. Millyen volna illy gyűlések iránya? s egyeznék-e a közvetőleges választásba fuladt közakarat' sóvárgásával, vagy annak üres czimeit bitorolván, hivatását ellenkező czélokra kizsákmányolná? Olly kérdések, *mellyekre* senki tapasztalásból nem teelhet, miután földgömbünkén illy nemű nép-bol-

dogítás nem létezett, és a magyar kezdené meg vele a sort. De az csakugyan lélektanilag igaz, hogy a kiszemelt választó testület, fogamzása' körülményei mián, már akkor is, ha a szabadságot szabadalomnak, a közvéleményt czéhszellemnek és szűk s tisztátalan pártérdekeknek áldozná fel, épen olly büszkén hántorgatná, a milliók' akaratát, és susíorogtatná a dagályos kifejezéseket, mint midőn pórkegyvadászás mián ochlocratia' hinárába sülyesztené a hon' jövendőjét, és a nyers erő' Molochjának a legborzasztóbb emberáldozatot ajánná fel, t. i. azok' erkölcsi *életét*, kik a jó rendnek barátai, s többre becsülik hin személyességnél a hon' felvirágzását. Szóval: illy testület merevvé, makacscsá, gyűlölségterjesztővé és ingerlékenynyé fajulna, ha hatásköre tágra méretnék ki, és rajta kül fekvő erőben ellensúlyt nem lelne.

Első kérdés tehát, melly – míg taglalgatásinkban tovább lépnénk – élönkbe gördül és kifejlést igényel: helyhatósági életünk' természete, és azon politikai hittan, mellyet a kettős szavazat' pártolói magokévá tettek, és ha képviselétről i tervük diadalt nyerne, ugyanazon túlsúlylyal, melly győztes volt, egész kiterjedésben megvédhetnének, minő befolyást nyújtana közügyeink' intézésében a megyei képviselők' gyűlésének?

Erre minden, ki viszonyainkat ösmeri, rövid és egyenes feleletet adhat. Ők, t. i. a kettős szavazat' védői, municipalis rendszerünk' jogkörét semmivel korlátolni nem fogják, s e rendszer új és romboló

erőket vévén fel, épen megtartaná azon hatóságát, melly formátlan alakban is decentralisatioval fenyeget.

Tehát:

α.) A képviselő testület készítené követeinek utasítást. Több versen nyilatkoztattam ki meggyőződésemet, miszerint országgyűlésünknek helyi érdekek által illy pórázon vezetése legfőlebb összezáolt állapotaink mián s a nyilvánosság' czélszeru eszközeinek felötlő hiányai közt igényelhet bünbocsánatot, és közintézményeink' azon rubrumába tartozik, hová a malum bene positum-okat szokta a honfi sorolni, olly utógondolattal, hogy életben maradásukat kivételes viszonyok' és fenyegető kór jelenségek' veszélyes pillanataiban védelmezni fogja; de mihelyt az alkotmány' létege szabályszerűleg működend, és lankadozó idegek' izgatása végett pézsmára szükség nincs, legott alkalmazásukat csökkenteni, s végtére meg is szüntetni kötelességének tartja. Azonban ámbár eleitől fogva e nézetem valék, de semmi esetre nem hittem, hogy az utasítási jog midőn ólomsúlyt kötne is a képviselők' szabadabb mozdulatira, a lebilincselést annyira vihetne, hogy általa a törvényhozási működés megváltován, a nemzeti akarat' gyűlpontjától, csak üres formát hagyván termeinkben, tettleg az 52 megye vitta-terére költöznék. E hitem mindazáltal korán sem az utasítási jog' természetén – mert ez vas-következetességgel természetesen ide vezetne – hanem megyéink' belviszonyainak ösmeretén épült. Nálunk

t. i. – mi valósággal nagyon fájdalmas jelenet – minden törvényhatóságainkban kétféle többség van, és felváltva gyakorol hatalmat. Egyik az intelligens többség; másik a nyers erő’ többsége, melly mint a görög drámákban a kar, fölvezettetik, és a cselekvények’ hőseit bátorítja vagy fariaként üldözi, sőt néha, ha parányszerű érdekért szent ügyet kell megbuktatni, maga veszi át a főszerepet, és kegyetlen mint Dagobert király, ki midőn a vadkan fegyvernökét széttépte, örömmel felkiáltott: „Istennek hála, kopóimnak semmi bajok sincs.”

E kettős többség’ küzdése utasításának minden sorából kirí. Most egy pontnak vonatik ki éle, hogy a zsarnok tömeg’ önösségét ne sértse, majd egy más tárgy öltöztetik *tág* és kétértelmű alakba, hogy szövédékeibe a vak erő be ne hasson, és a képviselő könnyen facsarhassa a kor’ igényeinek lejárató gépére. Itt egy szabadelvű követelés, ott egy retrograd lépés parancsoltatik. Az egész irat pedig általános és sok magyarázat alá eső modorban iratik. A követ utasításának ezen dualismusát jól ismervén, szorgalmason kezdi osztályozni kötelességeit küldői iránt, számot vet magános és nyilvános lelkösmeretével, és egy rövid szó felől, mellyet modornak neveznek, tisztába jön magával. Uly négy fal közti eljárásnak aztán érdekes következményei vannak. A *committens* uraknak p. o. – hogy csak néhány lehetseget említsek – *első akarata* miután részletekre ki nem terjeszkedett és igen elasticus kifejezésekkel tataroztatott ki, czélszerű egészítést

nyer, melly kétségkívül bölcs és idves; de az embernek akaratlanul is eszébe juttatja Rákhelnek Leávali felcseréltetését: *második akarata*, melly talán guba-szagú, és ólmos botokkal csörtetett a megye-terembe, egyszerűn fölolvastatik; hiszen az utasításban elég gyámokok vannak mellette fölhordva, s különben is az igazság szép leányhoz hasonlít, ki pongyolában még több csáb-erővel bír: *harmadik akarata* védelmeztetik; miután – mint tudatik – a többségnek úgy sincs keze e kérdésben megkötve, a köz-szellem jó irányt vön, és a végin itt akármelly tárgy annyi figyelmet igényelhet, hogy harangszó mellett temetessék el: *negyedik akarata* a szónoklat” minden fegyvereivel keresztül vívatik; mert a megyei közgyűlés” utolsó napján, midőn a többség elszállonga – s tehát taglalgatásokra alkalom sem nyílt – határozatok el, és az országgyűlésnek e hiányt kipótolni, eszméket terjeszteni, kővéleményt érlelni erkölcsi föladata, stb.

Tegyük még ide azt, hogy jelenleg a legfontosabb tárgyak kerületi és országos választmányok által előre kidolgoztatnak, és azután közölnetnek a törvényhatóságokkal utasíthatás végett. Ezen eljárás’ megítélésében három tekintetre kell ügyelnünk: 1-szer A megyékhez küldött terv utósó ágozatig rajzoltatván le, terjedelmes szokott lenni, és rendszeressége mián szövevényesebb, nehezebben átérférhető, mint az egyszerű indítványok: sőt gyakran aként van szerkesztve, hogy egyes pontokat be-

lőle kihagyni vagy módosítani az egész' szövegének és irányának megváltoztatása vagy talán visszavetése nélkül felette bajos. Innen foly, miként a választmányi munkálatokkal a megyei többség sokszor úgy jár, mint a római nép Caligula' törvényeivel, mellyek torony' tetejére szegeztetvén, nyilvánosságuk mellett is elolvashatatlanok voltak. E tervek t. i. már pusztán tanszerűségök által a tömeg' látkörén felül lebegnek. *Gyürki*, midőn utasítás-küldésre közgyűlés tartaték, egyik országos munkálatot fölolvadás végett a jegyzőnek átnyújtván, így szólott: „Itt van tekintetes rendek! egy hosszú irat, mellyet olly sok bölcs ember készített, hogy valamit hozzáadni, vagy belőle elvonni mi alig tudnánk.” Illy nézet ritkán szokott kimondatni; de annál többször oda-gondoltatik. 2-szor Az átnézésre a megyéknek – ha utasítási jogaikkal tettleg élni akarnak – aránylag rövid idejük marad; e körülmény a hosszas taglalgatási vágyat természetesen mérsékeli. 3-szor A választmányi munkálatok ollybá vétetnek – noha szorosán nem azok – mint a törvényhozás' uralkodó nézeteinek kifolyásai, mint a képviselői által egyesült hon' közakarata. Azon kegyletek, mellyek a haza' szent nevéhez csatolvák azon félelem, melly a cselszövésre hajlót is egy *általános* és tisztán kiformált közvéleménynyel szemben meghunyászkodóvá teszi, mindig kieszközlik, hogy a felülről érkező tervek' megbuktatására anynyi agyarkodás, ármány és lélekvásárlás nincs diavatban, mint a helybeli indítványok' átellenében.

Ennyi ok foly bé arra, hogy az utasítási jog minden gátlásai mellett gyakorlatilag a törvényhozást nem bilincsezi annyira le, mint elméletben gondolható.

És miért történik ez így?

Tagadhatatlanul azért, mert minden kedélyben mélyen gyökerezik a megyei kettős többségnek – ezen veszélyes dualismusnak – érzete; minden világos elme és szeplőtlen akarat törekszik, midőn formailag lehetetlen, legalább cselekvényileg a tömeg' „*jus ligatuma*” alól kiszabadítani az értelmességet, és háttérbe tolni a nyers erőt? melly kanóczot és gyúlékony anyagokat hordhat kezében és hamuvá égethet olly intézményt, melly létezése által megdicsőített egy nemzetet; de azon lámpást, mellynek szelíd vilagolása közt eszmefényt terjeszt a virasztó bölcs, bizonyosan nem ő találta föl és nem ő tartja olajjal. – E törekvés szüli többnyire az utasítások' tág magyarázatát és azon hangulatot; melly a választmányi eljárás mellett ébreszt rokonszenvet ott, hol általok siker tapasztaltatok; s nem – mint Erdélyben – a korszerű kérdéseknek kigázolhatatlan tömkelegbe buktatása. E törekvés elnézőve teszi a megyei szónokot olly eljárás iránt, mely-îyet a radical népboldogító az öszveges és simulékony tárgyalás mián utasítási jog' csorbításának nevezne.

Így válik egy veszélyes kórállapot – a megyei dualismus – egy elméletileg káros intézménynek – az utasítási jognak – antidotumává, és kikerültetik

a tökéletes decentralisatió, mely rendszerünkben fekszik, azon meghasonlás és szerencsétlen tusa által, mely viszont rendszerünkbe van oltva.

Ha e dualismus helyett egységet szerezne valaki megyei életünkben, és az összeolvasztás által nem lőne akkora bakot, mint a kettős választás' barátai: akkor nevezetes lét-fogyasztótól, t. i. a tömeg' ledorongolásától megmenteinek a haza, és e törvény, idves hatásából ítélve, mint Izrael' népének, tízparancsa', égből szállana le: de ha kijavított állapotunkhoz tág körű utasítási jog köttetnék, akkor a foederativ rendszerhez egy mérfölddel közelebb viteténk. – Miért? Mert megszűnt a kibúvó ajtók' keresésének érdeke. Az utasító többség önhangzó levén és építménye mögött nem állván egy zsilip mellynek merész megnyitása mindent elsodorhat makacsul és részletekig lehátva gyakorolná jogait, féltékenyen óná és szilárdul védelmeztetné a követeknek átnyújtott pontokat. Továbbá azon ösztönnél fogva, miszerint kiki terjeszkedni kivan, minden lengülést – Schwung – maga köréből akarna megindítani, s ennél fogva a választmányi munkálatokat – hiszen különben is elméletileg ellenök győzőbb okokat lehet fölhozni, mint mellettök – vagy általan kikerülné, vagy szoros bírálóat alá vetné: szóval utasítási jogait egész terjedelemben kezelné; mi által aztán a törvényhozás csak a legvastagabb fictió utján központosulna országos termünkben.

Ha átkos dualismusunk száműzése, ha a megyei életben szerzett öszhangzás az utasítási jog'

veszélyes tulajdonait sokszorozná, még akkor is, midőn czélszerű belrendezést hozánk törvényhatóságainkba: mennyire növekednék a decentralisatio, ha a ti választási eszméitek létesülést nyervén, a fe-nébb jellemzett képviselő testület elkezdené uralko-dását! Hol állana meg olly többség, melly leszár-mazási dőlyfében magát telivérű népfelségnek hin-né, melly mentől vastagabban bókolna önösségének, és a központosítási erőket minél több csellel és vér-lázítóbb merészséggel lopná meg, annál dagályosabb szónoklattal hirdethetné, hogy a társadalom új lépést tön magas céljai felé, mert a közakarát szeplőte-lenebbe és részletesebben fejezteni ki magát!? Nem változnék-e kezei közt törre az utasítási jog, és az 52 sebekkel vérző törvényhozó hatalomnak vol-na-é más választása, mint Caesarként palástjába betakarózva, tisztességesen bukni el?

b). *A képviselő testület hozná a municipa-lis szabályokat.* Ezen autonómia régi sorompói közt a legidvesebb; de ha oda terjesztjük ki, hogy min-dent határozhat a megye, mit a *törvények posi-tive nem tilalmaznak*, s tehát azon tárgy, melly-ről nincs országos czikk, statútum' útján szintolly érvényességgel intéztethetik el, mint a törvényhozó hatalom által: akkor igényeinket a jó rend' korlát-kövein túlvittük. S nem fog-e illy tág magyarázat-tal örökké tetszésünktől függeni, olly működéstől melly másként volna Ígyünkre, megkímélem az or-szággyűlést, s nem fárasztani a hon-atyákat olly veritékezéssel, mellyet mi megyei kis királyok he-

lyettök önáldozó készséggel s *tiszta* polgári erényből szívesen elhordozunk? Nem mutatkozott-e már illy törekvés sorainkban? És a képviselő testület, a személyesített nép nem fogná-e ezen eszmeirányt egész rémületes pompájában kifejtteni. És ha ez megtörténnék, kérdem: miután a statútum'' joga szabadon szívhatná a törvényhozás' minden új anyagját és élet-nedvét magához; az utasítás pedig ezermesterként dróton jártathatná azon marionettbábokat, miket régi szójárás szerint követkarnak neveznének, – kérdem: nem lépnénk-é illy tények által a Rubiconon keresztül ama csatamezőre, hol a foederatív rendszer iránti harcz élethalálra vívatnék? – Tegyük még hozzá, miként

c). Az önkormányzás'' szelleménél fogva a teljességbe vétel végeredményül megyéink által kezeltetik, és most is sok idves törvényünk a foganasítás' stádiumán bukik meg. Milly elasticus jog ez! s hová nyújthatatik ki azon szenvedélyesség és uralkodási vágy által, melly bélyegzeni fogja a megyei képviselő testületet!! És a hatalom-sóvárgásra nézve nem igaz-é a francia közmondás, miként evés közt jön meg az étvágy? Tegyük hozzá, hogy

d). A tisztviselői kar, miután a közvetőleges választók némák, a képviselő testülettől fog függeni nemcsak mint politikus erő, hanem mint bírószerk is, s tehát minden divatos rakoncátlanság legtöbbsnyire büne alól hivataloson feloldoztatik. – Tegyük még hozzá, mikép

e). A házi pénztár' zára a képviselő testület' parancs-szava szerint nyitattik meg, és olly czélok-ra, miket ez önérdekében hasznosnak lát. – Végre

f). Ha ti honvédelemre nemzeti öröket állítatok fel, megfeledezni bizonyosan nem fogtok azon képviselői testületről, melly – mint ti mondjátok – a személyesített népakarat, első, s tehát legtökélyesebb incarnatióban, s tb.

Ezen joglajstrom után érdekes leend tudni: minő contrapondiumok fogják a megyehatósági képviselő testület' visszaéléseit fékezni!

Europa a repraesentatiot ismeri egy alakban, t. i. törvényhozásilag. – Európában, s ezt jól jegyezzük meg – miután az 1795-diki francia alkotmány sírba takarították a feltámadás' minden desideriuma nélkül – többnyire olly érdekek, mellyet a rend' kezességét rejtik magukban, küldenek az alházba követeket, nem pedig azon egyének – t. i. a képviselő' tagjai – kik mint a Dalailáma, vakhit szerint már istentől vannak inspirálva.

És még is nem léteznek-é hatalmas ellensúlyak a képviselő' állásából könnyen folyható túlhév' semlegesítésére?

Minden tudja, hogy léteznek, s még pedig két-félék, u. m. ollyak

a). Mellyek az egyes határozások felett öröködnék, és elméletileg föladatuk volna módosítani vagy teljesleg visszavetni a követi karnak elharmarkodott és a közjólétre kártékony befolyást gyakorolható megállapodását. Illy ellensúly a *felház* és

királyi ‚*veto*‘. Mindkettő nem egyszer használtatik több vagy kevesebb sikerrel, s méltó és méltatlan panaszok közt. – De van

b). A fenebbieknél még fontosabb ellenszer is, s ez az *elosztatást jog*, melly az alház’ általános és minden tényben következetesen kitűnő irányát szokta meggátolni. – Mert *előszer* megtörténhetik? hogy a küldők szenvedély, terrorismus vagy megvesztegetés által tévutakra vezéreltetve, olly egyéneket ruháztak bizodalmukkal föl, kik miután a rajongás’, pán-félelem’ és lélekvásárlás’ árja lelohadt, ki vannak vetve azon mederből, hol a közvélemény foly, és hatásukkal küldöik’ valóságos akaratát s a haza”’ jövendőjét szüntelen compromittálják; *másodszor* a parlamenti életben gyakran fordul elő azon sajátságos jelenet, miként – hogy egy nevezetes tekintély’ szavait használjam, kinek néhány megjegyzéseit, mint czéломhoz tartozót, kevéssel alább közleni fogom – *egy szorosán összetartó kisebb szám – melly megtámadó szerepet viszen, és föl-váltva rémit vagy csábit, rábeszél vagy fenyeget – zsarnokilag uralkodik a majoritáson*. Illy visszaéléstől köteles az uralkodás óni a nemzetet, mit csupán úgy teljesíthet, ha midőn a törvényhozás *conventiculummá* vált, azt szétosztatja. – Szükség tehát mind a két eset’ valószínűségekor a küldökre e kóranyagok’ kitakarításáért hivatkozni. ¹⁾

*) *Constant Benjámín* – egykor a francia balodal’ vezére és világhírű publicista – az országlati tanról írt kézikönyvében midőn a királyi előjogokat

Magyarországon is az elősorolt alkotmányos contrapondiumok léteznek és mérséklék a törvényhozás' képviseleti részének akaratát. –

fejtegetné, többek közt így szol: „Olly gyűlés, melyet senki sem fékezhet minden állodalmi hatalmok közül legelvakultabb mozgalmaiban, legveszélyesebb eredményeiben, szünetleni ellenmondások- és kicsapongásokba merül. – Szabálytalan hatányosság, a határozatok' óriás halmaza, a nép' legszenvedélyesebb osztályának hízelgés, az izgalomtól nyert lengület' – Schwung' – elfogadása és kettőztetése, agyarkodás minden ellenszegülés- és külön véleményre, a nemzet' józan nézeteinek fitymálása téveszmékhez tapadással párosítva, majd párt szellem, mely csak túlságokat ösmer, majd czéh-szellem, mely bitorlásra vezet, merészség és határozatlanság, dülöngés és tétlen tunyaság, végre érzéki hatásoknak, minők a rajongás' és rémülés' uralkodásra emelése: ezek fő bűnei azon gyűléseknek, mellyek a szükséges korlátokat nélkülözik. Olly tanácskozó testület, mellynek köre sorompókat nem ösmerne – s más sorompó nincs, mint egy külön állodalmi hatalom' elosztási joga – veszélyesebb volna, mint az ösgyűlések' és a nyers erő' kormányzása. Mert a nagy tömeg' szép érzésekre alkalmas, gyakran szánalom által lépetik meg, a jog' élénk hatása szenvedélyeit legyőzi és önneveben cselekedvén, érdekének érzületét fölláldozhatja. De a képviselők illy áldozatra nincsenek jogosítva, ezt hivatásuk' természete tilalmazza. Nálók a népgyűlések' ingerültsége egy törvényszék' könyörtelenségével összefoly, s illy vegyületnek túlságos szigort kell előidéz-

Már most fordítsuk pillanatainkat terveitek felé, merész létegesítők, kik ha mechanicusok volnátok s nem a közjogok' bőség-szarvának kezelői, midőn

ni. Azok, kik kíméletet és engedékenységet javaslanak, többnyire árulóknak bélyegeztetnek; a kérlelhetlenek pedig, midőn gyűlöltetnek is, soha gyanússá nem válnak. Hijába számítanánk képviselő testületnél értelmes szótöbbségre, midőn egy a gyűlésen kívül létező tekintély erre – elosztási jog által – kezeséget nem nyújthatna. Egy szorosan összetartó kisebb szám, melly megtámadó szerepet viszen, és főlválta rémít vagy csábít, rábeszél vagy fenyeget, előbb-utóbb a majoritáson uralkodni fog. A szenvedélyesség egyesíti az embereket; mert minden iránt, melly általános céljához nem tartozik, elvakít. A mérséklet szakadást szül, mert az egyének' kedélyeit részletes benyomásoknak is martalékaul ejti. – Az alkotmányozó nemzeti gyűlés Franciaország' legtekintélyesebb polgáraiból vala összeszerkeztetve. Es hányszor hoza törvényeket, mellyeket maga is rosszalt!! A törvényhozó gyűlésben bizonyára száz tag sem akarta a trónt felforgatni, s mégis a többség szomorú pályáján kezdettől végig szándékával és ohajtásával ellenkező irányban ragadtaték. A convent' kétharmada irtózott azon bűnöktől, mellyek a köztársaság' első napjait béfertőztették, s mégis vérengző kisebb szám által i-gáztatá magát. – S ha az angol parlament' irományait 1640-től addig, míg I-ső Károly halála előtt Pride ezeredes által elízetett, figyelemmel végig olvassuk, látni fogjuk, hogy tagjai' kétharmada hönvágýék a békére, mellyet határozataival szünetlen visszavetett, és átkosnak tartá a háborút, mellynek szük-

egy kézikönyvből elolvastátok, hogy a gőz a vi-
torlák' és evezők' helyét a haladási ügy' nagy hasz-
nára kipótolhatja, így gondolkozhatnátok: az utazó
emberiség' főadata a tért megsemmisíteni, bogy a
czél a kiindulási ponttal öszvetalálkozzék. Ez esz-
mény ugyan, melly földi pályánkon nem létesülhet,
de nekünk mechanicusoknak félremagyarázhatlan
kötelességünk mindinkább megközelíteni. Szünetlen
fejteni kell tehát a gőzöt, és örködni, hogy e be-
cses erőből semmi ki ne szabaduljon. És valósággal

*ségességét naponként innepélyesen kinyilatkoztatta ....
S mi következik ezekből? Az, hogy a képviseleti tes-
tületeket élénkségükben, tekintélyükben, függetlenségükben meg kell ugyan ótalmazni, de túlcspangásaik' fékezésére ellensúlyokról is szükség gondoskodni. Illy föltartoztató erő csak a gyűlés' körén kívül létezhetik. Olly szabályok, mikkel a képviselet önmagát korlátozza, csal-álmok és sükertelenek. Épen azon többség, melly formák által akará magát zaboláztatni, fölhángolt szenvedélyeinek ostromával széttöröndi e formákat, és sietni fog letett hatalmát viszont kézbe ragadni. — A királyi 'veto', melly czélszerű egyes törvények' ellenében, elégtelen az általános irány' fékezésére; mert a gyűlést epés kitörésekre ösztönzi a nélkül, hogy Iefegyverkezteté. — Az eloszlatás egyediüli menedék, melly ha az alkotmányban nincs, ke-restetni fog a hatalomban. A hatalom' mindig segít a szükségben. Azon jog nélkül, hogy egy gyűlés elosz-lathassék, az uralkodás nem ótalmazhatja meg a gyűlés' sérthetlenségét. Létegeben kéntelen azt megtámadni, ha elemeiben nem újíthatja meg."*

nektek elvitathatatlan igazatok van, ha t. i. kézikönyveitek – vagy miután tanácsosabb e szót más-sal cserélni föl, tehát – ha a tapasztalás arra is megtanított, hogy létezik olly ércz, melly földolgoz-tathatik ugyan, azaz enged az erőnek, de ha aztán katlanná készült, semmi feszítés által szét nem pat-tanj továbbá a folyam nem olly furfangos termé-szetű, mint Kalibán, ki mindig ingerkedett; sőt el-lenkezőleg facsarogni, zátonyt készíteni, szirtokat rejtegetni, mélységet változtatni, s más akadályok-kal a hajós-kapitánynak alkalmatlankodni nem szo-kott, kinek épen ennélfogva kormányzására nincs is lényeges szükség.

„Elviselt hasonlítás biz ez!” mondhatjátok ti, és én a helyett, hogy arról vitatkozzam, miként vannak a tények, mellyek untig azon eszmét jut-tatják az ember eszébe, egyszerűn kérdem: létez-nének-é – és elégséges mértékben – contrapon-diumok a törvényhatósági rendszerrel összekötött képviselő testület' túlcsapongásai' korlátozására? – Merem állítani, hogy municipalis életünk körül a fe-nébb elősorolt jog-lajstrom' átellenében semmi con-trapondiumot nem találok. – Vagy talán mérséklő erő a tisztikar? Ez soha sem állott a megyékbeni democratiai elemhez olly viszonyban, mint az or-szágos képviselethez a felső ház, sőt alkotásánál és hatáskörénél fogva közjogi tekintetben egy bizott-mánynál, melly másod-rangú kérdések' tárgyalásá-nak könnyítése végett választatik, több nem is igen lehetne. De – ellenvetitek – mégis tettelg

fontosabb szerepet viszen.’ – Én elősmerem ezt; és látom, hogy jelenleg szabálytalan s természete elleni mérséklője a megyei többség”⁴⁶ akaratának. De mi okból? – Dualismusunkért; mert vagy az *álmosokra* támaszkodik, s ekkor, a haladást meggátolhatja; vagy a *kaputosokra*, s ekkor a szám-többség retrograd lépéseit mérsékelheti. Sőt ott is, hol az értelem és nyers erő éles harcban nem állanak, hanem a tömeg, midőn a körülmények igénylik, pénzzel vásároltatik egyes kérdések kivására – mint szokás a kardot, láncsát, puskát s más gyilkoló fegyvereket összeszerezni – ott is, ismétlem, a tisztikar könnyen fölsegítheti a kaputosok’ valamelyik párttöredékét; mert a nyers erőre rendőri és bírói tekintélyénél fogva nagy befolyást gyakorol. – Szóval: a tisztség, most miután választatik, míg a többi gyűlés-tagok személyességük-nél fogva vesznek részt; s aztán e megválasztás’ csak történetes dispositioján nyugszik a megyének, mert valóságos és tömött többség – dualismusunk mián – nem igen létezik: most – ismétlem – formálhat szabálytalan és semmi állományi czállal öszsze nem függő ellensúlyt, melly egyik megyében a haladást, a másokban a visszahatási törekvést semlegesíti, de ezen irány nélküli s nem organismusának elemeiből folyó hatányossága tökéletesen szét-párolog, vagy legalább egy kevés hivatalnoki fészkelődéssé válik a képviselő testület’ fölállításával. Hiszem ekkor minden valóságos tagja törvényhatóságunknak – mert a közvetőleges választót legfő-

lebb gúnyból vagy szódagály' kedveért nevezhetni így – ugyanazon szavazati rendszernek fogná köszönni létezését. – Nem volna tehát semmi józan ok arra, hogy akár a stabilitás', akár a haladás' elve aránylag számosabb egyént vezessen a tisztikarba, mint a képviselők' körébe. S ha utóbb a vitatások' és szenvedélyek' változó lég-mérséklete közt a többség új alakulásokat nyerne irányban, elvben és hangulatban, a tisztikar mindig visszatükrözné a képviselő testület' színeit, mint a tengerszem az oczeán' árját és apályát. Mert eredetök közös, és a hatások, miknek kitétetvük, közösök. Aztán sehol sem létezhetnék – mint most egybekuszált viszonyaink mián – olly tartalék-erő, melylyel czimborába állani lehessen, s melly lavina-terüivel a megállapodást összerombolhassa. Nem látom tehát át: minő korlátot keresnénk itt a gyűlések' jogterjesztése és túlcsapongásai ellen? Vagy talán a vak hivatalszomj, becsvágy s köpenyeforgatási hajlam számíttassék ellensúlynak? Illy botor és bűnös garantiára tervet vagy sikert építeni, zavaros ész és szándék nélkül lehetlen. –

„De föltéven, hogy a tisztikarra támaszkodni balfogás volna: nem tekintethetik-e elégséges mérséklő erőnek az elnöki jog?»‘ Ezt kérdezhetik a kettős választás' idvességéről szóló tannak maghintői.

Minden tudja, hogy az elnök, kiben a kormány hiszi magát képviselve, inkább ékítményei, mint létszerei közé tartozik a megyei élet' gépének.

Ha azonban ez másként volna, és rendesen nem az alispán' vezetése alatt tartatnának közgyűlések: akkor is minő nyomatékot igényelhet olly egyén, ki egyedül áll, és semmi chemiai vegyerővel bíró elemeket maga körül nem találhat? Aztán minden elnöki jog közt legfontosabb a gyűlés' eloszlatása. De fogalom-tévesztés volna ezt párhuzamba állítani azon királyi praerogatívával, melly a törvényhozó házak' eloszlatására hatalmaz fel. Itt nem lehet keresni a gyűlés' túlcsapongó rohama ellen védfalat. Ez semmi sorompó a szellem', az irány' gátlására; semmi idegen állományi hatalomban nyugvó menedék egy lázos kisebb szám' zsarnoksága előlj semmi fokozata azon közvetítő erőnek, melly Constant Benjámint szerint egyedül ótalmazhatja elfajulástól meg a képviseleti testületet. – Itt nincsen szó arról, hogy miután fenyegető eredmények tünedeznek elő, vagy azért, mert a választók csáb, vesztegetés, remítés által elkábítatván, valóságos érdekeik ellen szavaztak; vagy pedig azért, mert utóbb a képviselet' létegeben bel-okokból kórállapot fejlődött ki: tehát történjék új hivatkozás a népre, hogy az érdekével összehangzóbb törekvésű egyénekre ruházza a hatalmat. Mert a főnemlített elnöki jog csupán a gyűlésezés' idejének elnapolása, s míg egyszer fontolgotóbbá tenné a többséget a szőnyegre vont indítványok' vagy megkezdett eljárás' czélszerűsége iránt: addig bizonyára tiz versen fogná ingerlékenyebbé, makacsabbá és túlzóbbá változtatni. – És minden esetre – miután nem

a tagok' állását támadja meg, s nem új elemeket vezet bé – ha néhány apró botlástól meg is menthetné a gyűlést; de – s ez a fő-dolog – a szellemet és irányt soha sem korlátozhatja.

Hátra van még egy contrapondium, t. i. a *kormány' ellenörködése s veto*-ja. A tárgyalás alá nem vételt, visszairást, vis inertiae-t, s azon kikerülési módokat, mellyek' árnyolataira külön szótár volna szükséges, s mellyek – bomlatag viszonyaink mián – míg t. i. túlhatékony és túlmerész erők által föl nem használatnak, kétségkívül elég Achilles-sarkkal fognak bírni; mindezeket nem is említve – kérdem: az igazgatásnak a törvényhatóságokkal szembeni *veto*-kat minő természetű? Olly, mi ritkán mutatkozik előleges alakban, mint a hozott határozatok' meg nem erősítése; hanem többnyire utólagos, t. i. egy eljárást, vagy teljeseésbe vett statútumot tilalmaz, és ekkor természetesen a birtokon kívüli követelés' kellemtelenségének és hátráltatásainak könnyen kitétetve lehet. Továbbá a *veto* köre, a municipalis visszaélések' terjedelméhez mérve, elméletileg sem lehet nagy. Mert azon erőt, melly a törvényhozást támadja meg, melly a nyomadékosabb kérdésekben a központot üres formának tekinti, és a részletek' legvékonyabb fonalszálaig mindenben mindenné magát emeli föl: ezen erőt – ismétlem – nem fékezheti a nélkül, hogy a megyék' indítványozási és követ-visszahívási jogának sérthetlenségét ostromolja, és a zsarnokság' vérlázító eszközeire és útjára át ne térjen. Aztán

veszélyes irány szintúgy kifejlődhetik nem-cselekvés által, mint tettekben. Ezt a *veto* utol nem érheti, és nem korlátozhatja még most is annyi aléltságaink közt semmi intézmény, semmi kötelességgé tétel s. tb.: mit a végre nem hajtott törvények' szép mennyisége tanúsít. S ki ne tudná, miként a *veto* midőn tért is nyer magának, egyes tényt ronthat le: de a gyűlés' irányát legfőlebb azzal változtatja, hogy merészebbé vagy elkeseültebbé teszi.

Láttuk a jogokat, mellyeket törvényhatósági rendszerrel összekötött képviselő testület bírna, és az ellensúlyakat, mellyek visszaélései' korlátlására részint önkeblében, részszerint egy idegen állományi hatalom' kezei között léteznének. Azoknak ereje és következményei nagyok, ezeknek öszvege, fontossága és mérséklő hatása csekély.

IV.

En tehát, legalább mostani adatim mellett, és mostani eszméimmal – az előbbieknél mennyisége és jelentékenysége, s az utóbbiaknál mélysége és nézköre természetesen változhatik, és eléggé öntelt, eléggé makacs arra, hogy magamat gyakori botlásra, vagy gyökeres javulásra kívül esőnek képzeljem, bizonyára legkevésbé vagyok – én, ismétlem, mostani belátásommal alig hihetem, hogy a kettős szavazati jog, ha elméletileg idős volna is, a helyhatósági élettel valaha veszély nélkül kapcsolatba hozathassék.

Megvagyok győződve, miként a szózatolásnak minden apai és gondnoki hatalom alá nem tartozó férfi-egyévre kiterjesztése az állodalmat gyors fokozatokon taszítja a míveletlenség' tömkelegébe; de másfelől tisztán értem azon első tekintetre különösnek rémlő jelenetet, hogy Franciaországban a *forradalom és visszahatás* egyesíti izgatásait az általános szavazat' kivívására. Az első pártnak indokairól *Lamennais*, a másodiknak irányáról *Sismondi* rég felvilágosítanak.

Lamennais, kinek communismusra hajló érzélgése és a köztársaság' visszaállítására vonatkozó vágyai eléggé (ismeretesek, a júliusi uralkodó ház" törekvését következő epés és túlságig gáncsoló modorban bírálja:

„A kormány' rendszere ezen *hét eszmében* központosul: *minden áron* az európai monarchákkal barátságos viszonyban maradni, s tehát Franciaország' külpolitikáját az idegen hatalmak' kénye alá vetni, azaz érdekeinket az ök' érdekének áldozataiul dobni; aztán *ben* megtámadni s folytonosan rombolni az átlalok gyűlölt szabadságot, hogy illy utakon az augustus' 7-kei dynastia velök olly elvközösségre lépjen, mellynél fogva biztosan számíthasson, kétes pillanatok' ostromai között, hatányos ótalm ázásukra. —

„Az első szempontot nem is igen palástolják az udvar' publicistái: mert erősnek hiszik magokat nyíltan bevallani a ferde ügyárulást; a második irány' jelenségei szanaszét mutatkoznak a törvényekben, a közkezelés' tényeiben, a rendes és kivételi bírósékek' irataiban. Valósággal ama közvéleményt gázoló törekvés és ellenforradalmi méreány, melly a restauratiót bemocskolta, csekélylyé törpül a mostani önkényhez és a naponként fölmerülő visszaéléshez mérve. —

„Idő kelle, sok idő, míg az ország látni kezdé a kétszínűleg beleplezett cifra és hatásra gyártott szavakkal eltagadott, de sötétben szüntelenül munkáló bűnös szándékot, melly alkotmányos biz-

tosítékok' hamis színlete alatt szabad kormányunkat zsarnokivá alakítani, társulati viszonyaink' hődítmányait elragadozni, és minket félszázaddal hátra tolni törekszik. –

„Két körülmény tévé hosszassá csal-álmainkat. –

„Egy viharos ellenzék, melly a nép' számos osztályát anyagi érdekei felől nyugtalanságba hozván, rést nyitott a *hatalomnak*, hogy védelmező szerepet játszódjék, és lekenyerezze olyoknak is ellenszegülést hajlamát, kik különben bitorlásait megtámadták volna. –

„Egy vak bizodalom, azon testület'! honfi-érzete és ébersége iránt, melly a népjogok' szent öszvegének ótalmazására állíttatott föl. –

„Természetes volt, minként olly rázkódás után, melly annyi létezőt felfogatott, sokan remegtek némi erőszakos törekvésektől, mellyeknek nem lehetett tudni sem szükségességét, sem célját, s melylyeket a kormány – néha maga idézvéen elő, s többször túlzólag rajzolt fontosságuknak hitelt adván – mindig nyilvános forrongásnak és rendszeres fejletlenségnek szerette czímezni. –

„Természetes volt az is, hogy az ország' föl – hatalmazottaira – a képviselőkre – bízza az alkotmány' épületének megóvását és bevégzését, s benők keresse azon hatányosságot, melly a kormányt retrograd lépésektől visszatartóztatván, haladási útra ösztönözze. –

„De miután a szilaj hév, és szabálytalan moz-

galom megszűnt a nélkül, hogy az igazgatás kün és ben kormány-rendszerét változtassa: miután látuk, hogy a *franciáknak* európai befolyása csökken, alászáll és elárultatik, ben pedig a rend szolgáltsággá fajul, és az ország korlát- és határnélküli kényuraság felé közelget, megegyezésével a paired kamarájának, melly bélajstromzási és ítélőszéki géppé változott, és megegyezésével e követ-kamrának, melly lélekvásárlás mián tökéletesen önállás nélküli: ekkor a haza, párkányán az ellen-revolucionának, mély álmából fölébredvén, látá, mikép megcsalatak és csalatkozott, s hogy vagy a szabad népek' sorából kitörültetik, s nemzetileg létezni megszűli, vagy pedig önerejében keresend menekülést. –

Így kezdődék egy komoly és ünnepélyes mozgalom, melly városról városra, faluról falura terjedvén, évenként fog óriásilag növekedni; ha csakugyan esztendők kellenek arra, hogy Franciaország kivíja azt, mit akar, s mit addiglan fog akar - ni, míg elérend.” *)

Tovább nem idézem *Lamennais* sorait, mert a közlöitekből is észlelhetik olvasóim, mikép Lajos Filep' dynastiajától, és az állodalmi hatalmaktól, úgy mint most szerkezve vannak, nem sok jót vár.

Abban sem bízik, hogy folytonos és fokozatos kifejlés által orvosoltassék azon állapot, mellyet – .

*) De l'esclavage moderne, par F. Lamennais. Paris, 1840.

mint látszik – sérelmesnek és szolgainak tart. Ő minden hitét a forradalomban veti. A polgári rend’ – s ez igen megfogható – anyagi gyarapodását kísérletekért kockára tenni nem akarja. *Lamennais* tehát kéntelen olly rétegek közé alávonulni? hol gyanta, láva és a többi leggyúllékonyabb anyagok teremnek. *Lamennais* rabnak hirdeti a tömeget; mert a tőkepénzesektől, a gyárnokoktól, földtulajdonosoktól függ élhetése. Megcsalt testvérnek nevezi a szegényt, a vagyon’ egyenetlen felosztása mián, – Társulati intézmények által űzött illy kizsákmánylás’ orvoslására egyetlen módszert állít czélszerűnek, t. i. az általános szavazatot. Erre, figyelmeztetése szerint, viszont egyetlen úttörő léte-zik: t. i. az adónak a nép általi megtagadása. – így függ össze izgatás-rendszere. Az általános szavazat és communistai eszmék nála öszvefoly-nak. De *Lamennaisnak* semmi szolgálatot nem tenne az, ki bizonyítgatná, miként ezen törekvések a polgárosodás’ végcéljaitól még távolabb ejtenek. Neki torok-rekedésig taglalhatnád a lex agraria’ és abstract többség’ kárait; mert ő tisztában van magával, és nem egyoldalú elméletek’ kedvéért botlik; hanem tudván, hogy a tömegnek a maga’ nyelvén kell beszélem, és tudván, hogy egy forradalom ritkán gyümölcsöz azon céloknak, mellyekért megkezdetik, csak azt kérdezi: mi rendítheti meg az augustus’ 7-kei dynastiái?

Lássuk már, honnan magyarázza Sismondi:

miért sürgetnek a legitimisták is általános szavazatot?

„A kamara most általán véve – így szól ő – a *középszerű* értelmességet, a *középszerű* erényt és *középszerű* hatányosságot képviseli. A szabadelvűek’ józan törekvése volna a követ-tesületbe nagyobb adagát önteni az ösmereteknek, s azon magas érzelem- és elmélkedésnek, melly a valódi polgárt jellemzi. – Az ellen-forradalmi ember óhajt több tudatlanságot, személyes érdeket, aljas szenvedélyt, s ennél fogva a választók’ özvege közti tulajdonok’ közép-mértékének térszínét minél leebb szállítani iparkodik. – Általános szavazatot sürget tehát, mert tudja, hogy míg mi haladni kívánunk, a tömeg retrograd leend, hogy minden szenvedély fölváltólag egy fokkal előbb lépik: tudja, hogy ha a polgári és vallásos szabadság általános többség’ akaratára bízatik, a papok és zsarnokok szép játékot űzhetnének, és az alkotmány megbuknék.”

A legitimista tehát, midőn a republicai párttal együtt működik az augustus’ 7-kei dynastia’ romlásán, egyszersmind egészséges gözkört akar készíteni az *in petto* kijelölt új országlat’ számára.

Így történik aztán, hogy Franciaországban legritkábban jelenik olly röpirat meg, melly az ot-tani választási rendszer’ igazi és alkotmányos utón kivihető reformját, t. i. a felettébb nagy censusnak alább szállítását, és az intelligentia’ osztályának vagyonekésségi tulajdonok nélkül is választói és meg-

választhatási jogokkal fölruházttatását hozná indítványba. –

Én tehát – hogy oda, honnan kiindultam, visszatérjek – az abstract többség’ akaratát a minél nagyobb szám’ mentől több öszvegű jólétével ellenkező törekvésnek tartom ugyan; de azon jeletet mégis fölfogni tudom, hogy Frankhon’ lánge-szű írói közül sokan általános szavazatot sürgetnek.

De már azt értesse meg velem valaki: miért hirdetik Magyarországon széles ismeretű emberek a kettős szavazatot municipiumunk’’ föláldozása nélkül lehetségesnek, sőt municipalis jogaink’’ terjesztése és municipalis ellensúlyaink’ csökkentése mellett veszélytelennek?

Nálunk szó nincs olly megelégületlenségről, melly fölfogván azt, hogy, Mirabeau’ mondása szerint, a forradalomnak ritkán van levendula-szesz-szaga, tisztátalan eszközöktől is vissza ne borzadjon.

Nálunk nem-igen létezik befolyásos egyén, ki a folytonos és rázkódás nélküli haladást ne tartaná keble’ legszentebb hitének. –

Mi egyaránt rettegünk a fejletlenség’ szörnyeitől, és az alkotmány nélküli jólét’ csalóka kecsgetéseitől. –

Mi, mint *Sardanapal*, magunk alatt meggyújtának a máglyát: nem – mint ő – hiu büszkeség’ érzetéből és hódolni nem akarás’ daczából, de egy magasabb ezel és polgári szabadság nélküli létezés’ életundora mián. –

A magyart az alkotmány' bálványzása jellemzi. —

Emésztetlen eszmékből, a tehetség és célszerűség' próba-kövéhez nem vitt álcsillámu tév-tanokból folg tehát az, hogg nálunk sok jelles, sőt lángeszű honpolgár még a dämont is, ha Mephisto^ alakjába öltözik, és mézes szavakai szól a hő képzelődéshez, szabadság⁷ anyalának hirdeti.

Hogyan is volna ott másként, hol még olly fiatal a tapasztalás, és olly ritka egyén mutathat azon redőkre, mellyeket a gyakorlati élet újjáalakulásunk' ügyében átvirasztott éjek' és átverítkezett esztendők' érdemjeleül osztogat?

Mi még ritkán szoktunk olly terveket készíteni, mellyeket az összes haladási rendszer' minden fonal-szálaival gondosan összszekapcsolnánk.

Sokat ügybarátaink' sorából rokonszenvre ragad egyik a társadalmi életet mozgató elemek közül, s ekkor ő minden törekvést, melly azt nem potenczirozza, károsnak tekint.

Ő az azot-ot, mert magában fojlaszt, irtóznék bár milly arányban vegyíteni; noha — mint a tapasztalás világosan megmutatná — létegünk a tiszta aethert el nem tűrné. —

Ő ha megunta a sivatagot, és látja, miként a meleg tenyészítő erővel bír: úgy fejünkre gyűjtene a sugárokat, hogy még a salamandra is megégne a hőség közt. —

Uraim! nem illy értékű kísérlet-é a kép vise-

lő testületnek municipál-rendszerünkkel összeolvasztása?

Uraim! én minden veleteki elvrokonság mellett ostromlom kedvencz-eszméteket; *mert szeretem a szabadságot*, s mert, mint – *salva venia* – Danton monda: „a haza’ földjét nem lehet csizmánk’ talpán kivinni,” holott másfelől szabadságtalan honban lélekzeni is terű.

Uraim! én ábrándaitokat megtámadtam azért is, mert a szabadságnál – ha e választás nem szakítaná meg a szívet – még inkább fogadnám el a *nemzet-egységet*; mert Izrael’ népénél több ágra szakadva, a magyar babyloniai fogságra sem volna alkalmas, és ójon meg a gondviselés minket minden foederalismustól, melly egy gyöngye honból 52. árnyházát gyártana, ephemer-élettel!

V.

Tekintsünk vissza eddigi eljárásomra. Röpiratomnak első füzetében, s jelesen a b. Wesselényi Miklós által ajánlott javaslatok' bírálatában igyekeztem olvasóimat arról meggyőzni, hogy a korteskedést csupán rendőri és büntető szabályok által soha meg nem szüntethetjük; fejtegettem, s utóbb még világosabban kitüntetni fogom, miként főlebbi hasáb alá tartozandó törvényeink, magokra hagyatva, nemcsak gyógygyerővel nem bírnak, de nyavalyás állapotainkat még új sebekkel tetézik. Mert a lélekvásárlás' botrányos üzlete, az ólmos bot' uralkodása és a nyers erő' hongyilkolása továbbra is ostromlandja alkotmányunk' roskatag épületét; míg aztán ellenszerül indítványolt törvényczikkeink mentől szigorúabban fognak hangzani, annál kétségtelenebbe idézendenek három szomorú eredményt elő.

1-er. Hol a megyék' belviszonyai mián végre nem hajtának, az állományi hatalmak' tekintelye s azon kegyeletek, mellyeket a haza' akarata és sanctioval ellátott határozatai iránt kiirthatatlanul

kell keblünkben hordozni – ha gyáván veszni és gyarlón fejtelenségbe sülyedni nem kívánunk – tetemesen csökkenni és förtelmesen kigúnyoltatni fognak. –

2-or. Hol a pártok' versenyzése gyűlöletté és üldözéssé fajult, ott bizonyára az erősebb és törvénytiszteletben ülő fél vérszomját az igazság'' palástjába burkolni, engesztelhetetlen szenvedélyét a törvény' szigorával leplezni, s a büntető igazság' börtönével, kínzásával, tekintélyével és könyörtelenségével fölfegyverkeztetni eléggé vakmerész leend. –

3-or. Azon ritka esetben is, midőn a hatalom a visszaéléstől irtóznék, és az ólmos botok' védelmére támaszkodó, vagy pedig a nyers erő' lázas követeléseivel vég-elkeserüléssel küzdő megyei többség, minden magányérdek s konok részrehajlás nélkül, csupán a törvény' szigora kiszolgáltatását tartaná szemé előtt, és a bünösön kívül mást senkit és semmi áron nem üldözne; de a visszaélést el nem tűrné, sőt szoros kötelessége szerint sújtaná: akkor is – s ezt vegyük komoly figyelemre – *zsarnokság követtetének el, nem ugyan a végrehajítás^ de a haza által.*

Mert minő eszméken kellett keresztül menni a politikának, míg oda érkezett, hol egy rakoncátlan kortes, merényiedért, szigorúan megbüntettetetik? – én elmondom nektek rövid dialógbán.

A GYAKORLATI ÉLET így szól: „Szép Magyarországon, a *bácsi* és *hatvanig* aztán a *n. károlyi* és *zala-egerszegi* gyűlések' szabad hónapban, kurucz-hajlamú és tatár-kedélyű erők portyáznak sza-

naszét és zavarják a közbékét. Én, ha kihallgattatom – mi különös és alig reméllett kegy leend – tehát akkor személyes leírását fogom adni azon háborgó szellemnek. – (*Halljuk!! – Ne halljuk!!!* fülsiketítő zaj, ledorongolási vágy, mi egyébaránt legújabb Diaetetica szerint vidor hatányosságra, és sokat ígérő étletteljre mutat. – Végre: *Hallgattassék ki!*)

GYAKORLATI ÉLET: „Nálunk minden átalakító életkérdések’ megoldása és nagy fontosságú alkotmányos jogok’ teljesítése van szőnyegen. Itt áll, uraim! jobb kéz felől egy *csoport erő* mellynek *egy része* szenvedélyesen bálványozza a hont, s drága szülőföldének felvirágozását gyökeres reformok által és a haladás’ legrövidebb – ha szintén olykor göröngyös – utain törekszik kieszközölni; *más része* hasonló lélek-átadással imádja nemzetét, de majom-szeretettel tapad azon arczvonásokhoz, azon termethez, azon szó-csengéshez, melly őt meghatá és szeretni tanította; figyelemmel legyezi a *farnientét*; mellynek édes pongyolája annyi érdekekkel és annyi ingerrel ostromolja szívét; retteg minden olly gondolattól, miként lassanként a változás’ órái ütni fognak, s arcz, termet, hang, kedély, test és lélek phasisokon menend keresztül; *harmadik része* viszont a honnak tántoríthatatlan híve, de valamint az idő, élet-kifejlés és érlelés jogaiból semmit elraboltatni nem tűr, és gyűlöl olly álrányu buzgózkodást, melly félszepségben és megállapodásban gyönyörködik, s hasonlít azon úri nők’ be-

teges szeszélyéhez, kik a kicsi *pincsernek* szünetlen növés elleni szert adnak, hogy legyen mit mindig ölben tartsanak és dajkáljanak, valamint – ismétlem – illy nemzetekre alkalmazva örökké hasztalan és nevetséges eljárást gyűlöl: szintúgy azt sem engedheti meg, hogy a haza' mesterkél't állapot és kicsapongó szenvedélyek által túlságokra ragadtassék, s erején felüli kísérletek' és szünetlen izgalom' martaléka legyen; mert illy rendetlenségek visszahatást szűnnek ideg-rendszerében és kedélyében rongálják organismusát, tompítják lelki fogékonyságát, kora eléltséget hoznak magukkal, s végre azon *blasírtságot* is előidézhetik, mellyet semmi ki nem elégít és minden untat, s melly aztán a legmerészebb kísérleteket vadászsza, nem valóságos czélokért, hanem a rázkódás mián, és a léltésága' s élet-undora' ellenszeréül. – De még nem fejeztem bé – folytatja a GYAKORLATI ÉLET – a jobb kéz felőli *erő-csoportnak* személyes leírását; mert ezen erő-öszevegnek *negyedik részecskéje* a haza' szent nevét csak ajkain pengeti, hogy kitűzött czégére alatt önérdekei' számára nyeresz-kedhessek, s talán a lissaboni földingás között is megvigasztalódnék két okból: *mert* háza nem repedhet szét, felette olcsó és könnyű mív levén, s *mert* utóbb a város' újból építése alatt munkára s nyereségre szép kilátás fog nyíl'ni; *ötödik részecskéje* a szabadalmat olly lovagvárnak tekinti, melly a legalkalmatlanabb ellenségeknek – minők a jogkövetelés, a törvények' akarata, igazság' ki-

szolgáltatása – betolakodásától erősen védi a tulajdonost; *hatodik részecskéje* szereti a hírt, mint a kék hölgyet, szilajvágyból; szereti a hatást, mint az „ezer-mesterséget,” mellynek tarka csodáin a fél-vak tömeg elámulj végre *hetedik részecskéje* kevés rangért, hivatalért, kegyért sokat kész áldozni, s alig tartaná badarságnak vagy bűnnek azon angol’ ötletét, ki egy kunyhót fölgyújtott, hogy annak üszke mellett egy tojást megsüthessen.

„Az általam most lajsíromzott és jellemzett erőknek – mellyek a birtokos és intelligens nemeség’ összegét foglalják magukban – mindenik osztályából alakul egyegy töredék, melly az eszközök’ választásában rajongás’ vagy hideg számítás’ következésében felette kényes nem levén, a corruption méreg-serlege és az izgatás’ füstölgő kanócza felé kezeit kinyújtani mindig merész. További tájékozásul, szol emeltebb hangon a GYAKORLATI ELET – kinek hosszas és kivált félbe nem szakított nyilatkozatát olvasóim azért még ne tartsák mesés hitelességűnek, mivel illy tény a magyar béketűrés’ krónikájában ritkán fordult elő – *kettőt* jegyzek meg: 1-ör hogy a lélekvásárlásnak gátlására alkotmányos országokban sehol és soha egész sikerű törvények nem hozathatának; mert az erkölcstelenítés’ ezen neme Proteusként vált ezer alakot, s annál kevésbé ismerhetni rá, minél inkább kerestetik. – Aztán, ha máshelyt a corruption gyökeresen lehetne is segíteni, hazánkban büntetések által felszínes orvoslatnál többre józanon

alig számíthatnánk. – Mert itt azon formákat is kímélnünk kell, melyeket *szabadságnak* neveznek⁵ továbbá azon intézményekre is – legalább közelebbről – alig hathatunk irtó késünkkel, melyeket *szabadalomnak* címeznek; végre pedig közjogi viszonyaink mián azon erőt is aléltságából egészen föl nem oldhatjuk, melyet rend fölötti örökösnek hírnak. – Azt jegyzem meg

2-or, miként ritka állomány van Európában, hol ilyly hatékonyan lehessen izgatni és csend-zavarásra csábítani, mint jelenleg Magyarországon; mert nálunk most is számos visszaélések' gátlására a régi és bomlatag korlátok óvatnak meg és tataroztatnak, míg másfelől a forrás⁷ és kitisztulás' ügy-folyama hatalmas mozgásnak és tajtékozásnak indult. –

„Uraim! engedjék, hogy tovább folytathassam jellemzésemet.

Itt áll bal kéz felől a *másik csoport erő*; melynek *egy része* neveletlen, mert önök akkor is, midőn a renyhe nyugalom'' párnáin nyújtózkodtak, és az életet egy palaczk-pezsgőnek tekintették, melly azért készült, hogy a főnek egy kevés szenderre hívó szédelgést, a vérnek pedig némi kéjes izgatást okozzon, és önök most is, midőn gnosticusi mélyedéssel tapogatják a beteg haza' üterét, és szerkesztik az egészségi recepteket, egyaránt elfelejtették gondoskodni a népidomításról. Aztán nálunk a kereset' forrásai mindig kiszáradva, az állapot-változtatás téré és a süker' láthatára elzárva

valának. Következőleg a kevés vagy épen semmi birtokú szabadítékos osztályból alig vergődhetett valaki a jólét' és vagyonosodás' olly fokára, honnan az embernek magától is eszébe szokott jutni gyermekeit taníttatni, hogy ezen az utón valaha az apa' megkímélt fillérei az örökösök' kezei közt forintokká növekedjenek. így történik azután, hogy a nemzet'' illy töredéke igazi érdekkal a közügyek iránt nem viseltetik, és csak a hatalmasok'' parancs-szavára, és a nagyok'' magán-célaiért csődül bé a megye-terembe. A balkéz felől álló erő-csoport' *másik része* neveletlen s egyszersmind *előjogai iránt* vak-féltékeny: mert a stagnans párt belecsepegtette azon álhiedelmet, hogy az újítások őt okvetetlen végveszélybe fogják döjteni; a birtok-szerezhetés' kiterjesztése a parasztot úrrá, a nemest pór-rá és koldussá teendi; a közteherbeni osztozásból világosan következik, hogy ő háta megett hajdúval s talán a deresrei szép kilátással, mint rab, fog szünetlen utat tölteni és sánczot ásni; a nemesek' *porcióztatása* pedig az alkotmányt fölforgatja, s ezenkívül még minden ólmosbot-forgatót megaláz és a pór nép' gúny tárgyává törpít. A *harmadik része* neveletlen és izgága, mert kegyetek, uraim! köz- és magánjogaik által betyárrá és garázdává tevék. A birtok' végetlen eldarabolása az úrbéreseknél tilalmaztatik, de a szent korona' tagjainál – kiknek soraiban a közelszegényedés bizonyosan nem *propter bonum pacis* tenyészik – máig is korlát nélkül divatoz. A proletarius törvény-

hozó hön ragaszkodik őseitől örökölt földéhez, mert a saját *fekvő vagyon* alakjában bír a legcsodálatosabb és ellenállhatatlanul vonzó erővel. De a föld elég segedelmet a nyomor, és elég védszert a henyesség ellen nem nyújt. Nemesünk tehát az év legtöbb részét foglalkozás nélkül tölti, ha a barázda feletti czivódást, melly az úgynevezett *apró gazdaság* – a végetlen osztozás miatt elporlott birtok – következésében örökössé válik, és a tilalom-rontás általi patvart s megzálogolásokat foglalkozásnak nem nevezzük. Nemesünk éhező családáért tartására tisztességes kereset-nemekhez nem nyúlhat; ettől arasznyi föld, és a címeres levél, melly gögöt és kiválólagossági érzetet csepegtet minden véreérébe, teljesleg eltartóztatja. – Ő bús nő-tákat kedvel; mert lelkét földülta a nyomor, és kedélyét métegylyel töltik a poros oklevelek, mellyekből – hite szerint – világosan kitűnnék, hogy tehetős volna, ha vagyonát szomszéda nem bitorolná. – A legelső muzsika-szóra tehát, vagy a henyesség legelső ösztönzésére, csap-székbe siet, hol rögtön igen érdekes bonyodalmak származnak.

Itt t. i. egy. ellensége vigad, ki barázdáját elszántotta; ott egy másik, kitől tegnap megzálogoltatott; amott a harmadik, ki őt illető birtokból Iépesedik; előtte a kancsó, mellynek nedve merészségre buzdítja; háttérben a szabadíték, melly a büntetés bizonytalanságáról beszél; oldala mellett az erős *árva-cser* vagy *ólmos bot*. Ezen körülmények – ne kételkedjünk – kék foltokat és véres főket ter-

mének. – A mi nemesünk a visszatörölésül nyeri ütlegeket olly előlegezésnek fogja tartani, mit adandó alkalommal szükséges megfordítani kamatostul. *A sok ingerültség végre egy nagy boszúvagyba összefoly.* És e pontnál kezdődik el a mi nemesünknek *publiais élete.* Ő t. i. ösmer egy helyet, hol a villongó gyülekezet száma, zaja, zavara miatt a martalék gyakran figyelem nélkül vonaglik, és a bűnös látatlan; hol a győztes párt sokszor hűtlenségnek tartja a gonosz segédek' megfenyítését; hol mintha polgárháború ütött volna ki, a felekezetek ollykor ildomnak gondolják a kölcsönös amnestiát, és az alkotmányos élet' szabad mozgását a rakonczátlanságok' elpalástolásával támogatják. Kell-é több ennél azon rémületes leszámolásokra, azon magyar modorbani *vendetta traversara*, mellyek tisztujításaink s elvkérdéseink'' napjait emlékezetessé és véressé tevék? Illy viszonyban áll a korcsmával a megyeterem. A magánjog adott boszúvagyot; a közjog nyújt fegyvert. Az egész olly szomorújáték, *melynek prológusa Hős Fercsi* türkőzése a barázda fölött; *epilogja* pedig az alkotmányos bunkózás közt jobblétre költözettek' emlékére tartott értekezés a „semmit rólunk kívülünk” malasztjáról. – De áttérek a balkézfelöli erő-csoport' végcsapatának jellemzésére. Ezen *erő negyedik részecskéje szegény-legényekből* és *börtönfiakból áll*, kiknek nyakán halom közkereset, s kikről az mondatik, hogy gyűlés után – *bizonyos esetekben* – viszont hűsre fognak tétetni. – Égy tiszaháti kor-

tesvezér néhány év előtt hozzájok így szóla: „Tekintetes rendek! Magyarország’ ügyében a Tiszán legott keresztül fogunk menni. Ideje tehát számot vetni magunkkal. Tekintetes rendek! ha van közöttünk olly – különben igen tisztelt – egyén, ki azon emberi gyarlóságnak, hogy felebaráta’ lovát véletlen eltulajdonítsa, sükeresen ellenállani nem tud: most midőn még nem késő, térjen haza.” – Az alkotmányos jogokat védő csoportbul – mint állítják – illy figyelmeztetésre néhányan eltávoznak. Hányan maradtak továbbra is korteseink közt? arról a későbbi események eleget beszélhetnének.

Ezen részekből van szerkesztve azon osztálya az alkotmányos elemeknek, mellyet nyers erőnek szoktak nevezni. Uralkodó tulajdon nálok a teljes műveletlenség, de gyakran előfordulnak a többi jellemvonások is. Kettőt jegyzek még meg: – szól a GYAKORLATI ÉLET – *1-szer azt*, miszerint szegénységük és neveltségök mián proletarius nemeseink a megvesztegetésnek, félrevezetésnek, rajongásnak, elrémítésnek minden *rendőrködési és büntetések’ daczára* szünetlen kitétetve fognak lenni; *2-szor azt*, hogy a korteskedés mély gyökeret vert a nép’ erkölcsiségébe, és csaknem nemzeti szokássá változott. A bunkós nemes rakoncátlan, szereti e csatázásokat, e zászló-elfoglalást, e tanya-földülést, e hatányos életet. Előtte a korteskedés a régi insurrection helypótlója. Ő midőn czimboráját ólmos bottal föbe lendíti, elgondolja

magában: „Lám én is szintúgy utána láthattam volna a töröknek és labancznak, mint ősapám.”

Nekem kötelességem volt – eként végzi a GYAKORLATI ÉLET – kórállapotunkat előterjeszteni; önöknek pedig, uraim! kötelességök meg-orvosolni.”

A hosszas diagnosist végig hallgatván, így szól

AZ ORGANISÁLÓ TERV: „Én új elemeket az alkotmány’ sánczai közé szívesen bevezetek; de a régieknek semmi töredéke ki ne zá-rassék.”

GYAKORLATI ÉLET: „Minél távolabb fognak állani ezen szabály által a vélemények és érdekek, annál véresebb leend az élet-kérdések fölötti csata, és néplázítóbb a bunkócratia’ uralkodása.

ORGANISÁLÓ TERV: „Soha se vitatkozunk; uraim! Ám próbálják meg önök a közne-messég’ öszvegének kiküszöbölését. Megválnak: hány megye fogná pártolni indítványaikat?”

GYAKORLATI ÉLET: „Azt hiszem, illy oligarchiái szabályt vastag csal-álmok nélkül gyár-tani is alig lehet. De nem volna-é czélszerű olly rendszernek tenni le ékkövét, melly idővel minden honpolgárnak, ki vagyoni függetlensége vagy ér-telmessége által a rend’ föntartása iránt kezességet nyújt illő befolyást adna a közügyek’ intézésére? A kiindulás’ legkényesebb lépése is e mezőn nem lenne életbevágóbb, mint minő vala maga’ nemében az 183²/₆-k évi országgyűlésen alkotott XI-ik törvény-czikk. És 1844 ne tudna-é annyi erőt, hatányos-

ságot, öszhangzást, szenvedélyektől tiszta eszmét, pülanati érdeken túl lebegő őszinteséget és előrelátó bölcseséget kifejejteni, mint 1836?”

ORGANISÁLO TERV: „Ki hinne illy gyermekies ábrándokat az ősz gyakorlati életnél? Elfeledé-e ön, hogy nekünk népszerűségre van szükségünk? Legfőlebb abban egyezhetem meg, hogy a tisztválasztáskor ne a központra gyűljön össze a nemesség; hanem *a jó rend' föntartása tekintetéből* különböző helyeken adja be szavazatát.’

GYAKORLATI ÉLET: „Ezen indítványra, miután ön erősen kedveli, talán czélszerűtlen volna eszi evételeimet megtenni. Azonban kötelességem szerint bátorkodom önt arra figyelmeztetni, hogy az elvkérdések' megvitatásakor, nemességünk együtt törve fejt a haza' fölvirágzásáért, minden esetre a bunkócratia' régi jelenetei a legérdekesebb *variatiokkal* elékerülhetnek.”

ORGANISÁLO TERV: „Ezen könnyű segíteni. Barátunk, a *büntető terv*, önként ajálkodik néhány hatányos és szigorú szabálylyal a rakonzátlanságok' megtenyítésére.’ –

GYAKORLATI ÉLET: „De vegye ön szívére, hogy a törvényhatósági bírósékek pártok által választatván, gyakran a más véleményű ártatlant sújtani, és a velök tartó bűnöst legyezgetni fogják. Tehát az ítélőhatalmat legalább függetlenné kell tenni. Különben is minden európai nézet szerint, a képvisélet' eszméje az eskütt-szék' alakítá-

sán túl nem terjedhet; és a bíró *elmozdithutlansága* a szabadság' szent kezességének tekintetik."

ORGANISÁLÓ TERV: „Mért regél ön agg practicus olly újításokról, mellyek mellett közelebb-ről is csak 12 képviselőt nyilatkozott?”

GYAKORLATI ÉLET: „Ha már minden, mit javaslék, ön' véleménye szerint kivihetetlen: akkor a szigorú büntetés kegyetlenség; mert sokszor fenyítheti az ártatlant, és *igazságtalan, ha a bűnöst éri utól*. Ön a szabadságról gyártott fonák eszméért és ábrándvágyért a *szegényt* a megvesztegetéshez vezeti, mint egy kerítő az árva és éhező lányt a kéj-vadász' bündíjához. Ön így szól a proletariusnak: *te* helyzeted' természeténél fogva vakon fogsz engedelmeskedni; védurad parancsol, és te cselekszel: de az állomány megbünteti. Ön semmi sükeres gátot nem vet a rajongás, ingerlés, csábítás, tudatlansággal visszaélés elébe: és midőn a *szegény és rövidlátása tömeg*, lázos hatányosságba hozatva, kitör, kábultan dühöng, és azt hiszi, hogy szent kötelességet teljesített, mert veszélyben forgó jogaiért, és a haza' alkotmányáért áldozott ön-vérével és összetördelt testével, áldozott elhatározottságával, midőn a más nézetűek' sorából testvérét – kit különben szeretett – saját kezével verte le: ön – ismétlem – eveszélyt megelőzni nem akarja, de kiáltani fogja: „*Rendőrök, ragadjátok meg e szegényt, e rövidlátásút, hogy a büntető hatalom nyissa fel számára börtönét, és olvassa el feje felett a terhes ítéletet.*”

ORGANISÁLÓ TERV: „Ön kíméletlen kezd lenni. Egyébaránt *soha se vitatkozzunk*. Kisértse meg a megye' gyűlésében „conservativ-radical terveit.” Ön pedig tisztelt barátom, *büntető terv*, kérszitsen gyorsan a féktelenségek ellen néhány szigorúan fenyítő szabályt.’

BÜNTETŐ TERV: „Én eddig hallgaték, mert kikémlelni akartam: van-e nagy szükség rám? Miután pedig látom, hogy többnyire vállamra nehezül a megyei kihágások' megszüntetésének kötelessége, tehát régi módszeremet, mellyet épen olly jól tud *Draco* és *Mehemed Ali*, mint a humánus *Mittermaier*, és az emberbarát *Wilberforce*, gyakorlatba veszem.

Minél erősebb t. i. a bűncsáb, ellensúlyul annál keményebb büntetést fogok szabni.

A MEGYEI TELJESEDÉSBE VÉTEL, ki – mint olvasóim képzelhetik – a heves vitatkozás alatt jelen volt, de kisebb rangú egyén levén, nem tartá illendőnek a hatalmasok' tanakodásába belé szólni, és különben is igen hallgatag természetű, hogy ő is valamit reflectálhasson, ezen megjegyzést tévé: „Na, hiszen én is az igazság' érdekében mindent elkövetek, ha t. i. valahol lehetséges leend. És ...”

„És nincs egyéb hátra – közbevág az ORGANISÁLÓ TERV, mint hogy mi négyen *tabula votívát* ajándékozzunk a bölcseségnek, azon kegyéért, hogy a törvényhatósági kicsapongások' ádáztengeréből illy könnyen vezeté a nemzetet *biztos révpartra*.’

Ezen érdekes párbeszéd nekem, a „korteskedés és ellenszerei” című röpirat’ szerencsétlen csilagzatú szerzőjének azt juttatja eszembe, miként én *ha regényíró volnék*, és olly történetet tálalnék föl olvasóim’ lelki táplálékául, mellyben a gyám a gondja alá bízott árvát a bűn’ és elaljasodás’ minden csabaira kiteszi, és midőn a tapasztalatlan szívbe elég kárhozat szivárgott, midőn a tettek’ bűnjegyzéke magasra hágott, és a vágy korlátot, a szenvedély több féket ismerni nem akar: akkor ő így szólana a bíróhoz: „Uram, kezedbe adom a suhanczot, fenyítsd érdemei szerint!” és az árva börtönbe kísértetnék, míg a gondnok saját igazság-szeretetén és észfürgeségén csodálkoznék: ha – ismétlem – én illy regényt írnék, akkor Bajza ur azt is állíthatná kritikájában, hogy erkölcstelen irányú vagyok. –

Ha pedig én *Nemesis* volnék, melly bűnös nemzetek felett suhogtatja a *flagellum deit*, o, akkor!.... De elnémulok: mert a díj-osztó igazság törpe halandók’ tanácsára nem szorul.

Azon eszmék, mellyeknek főnebbi dialógomban csak főbb vonásait vázoltam, terjedelmesebben fordulnak elő röpiratom’ első füzetében. Minél többet gondolkoztam veszélyes kórállapotunk felől, annál világosabban tűne ki, miként öncsalás nélkül hinni *nem* lehet, hogy a megvesztegetés és nyers erő’ uralkodása csupán rendőri, büntető és a szavazat-

adási módszert elhatározó szabályok által megszüntethessék. Sőt ha illy fonák iránynak bókolnánk, és inkább szeretnők hiúságunkat, mint féltlenők a hazát, s következőleg a néptaps' gyérülgetéseért kikerülgetnénk minden gyökeresebb tervet, melly talán némelyek előtt kedvetlen hangzatú, de az egész honra nézve jótékony eredményű volna: akkor büntetéseink igazságtalanságot nemzenének, és a hon még gyorsabban sodortatnék egy nagy crisis' örvénye felé.

Ügyeink' illy szempontból tekintése azon meggyőződésre vezetett, hogy nekünk *organicus ellen-szerekre* is van szükségünk.

A nyers erő" dúlongása a *qualifieationak*; a törvényszerűség' palástjába öltöztetett magán- érdek' és boszúvágy' kielégítésére törekvés a *megyei bírószékek' elrendezésének* mellőzhetetlen szükségét tárták föl.

Örömmel' lépének meg nagy polgártársamnak, *Wesselényi Miklós* bárónak, kórállapotunkról a „Pesti Hírlapban” megjelent vezérczikkei, melly ékben a *qualification* szükségét páratlan ékesszólással és mély politikai elvekből fejtegeté. Sark-eszméinek viszonyainkra alkalmazását hiányosnak találtam ugyan; mert, igénytelen véleményem szerint, az általom legmélyebben tisztelt báró úr a *qualificatiot* részszerint kivihetetlen, részszerint sok megyei viszaélésekre vezető, részszerint köznemességünket tulszigoruan terhelő, részszerint pedig ingatag magyarázati! és kevésbé jellemzett föltételekhez kötöt-

te. Aztán *Wesselényi Miklós* midőn veszélyt hozható elemeket iparkodik törvényhatósági életünkől eltávolítani, s nem látszik egyszersmind arról is gondoskodni, hogy új és egészséges részek kezdessenek municipiumaink' szerkezetébe vonatni: akkor – legalább mennyire én igénytelen és csekély elmeélemmel megítélhetem – a kor' követelését nem eléggé hallgatta ki, és indítványai némileg a *retrograd* irány' színezetét hordják magukon. Ezen – ha t. i. én nem csalatkoztam – nevezetes gyarlóságok minden esetre az annyi életet és jövődőt követelő alapeszme' aranybecséhez hozzáragadt és könnyen elválasztható salakok. *Wesselényi* kettős köszönetet érdemel a nemzettől; mert kezdeményező volt oly kérdésben, mellynek népünk' műveltségi állapotával egyező és kibontakozásunk' végcélait nem compromittáló megoldása fölvirágzást és malasztot fog hazánkra árasztani; s mert a létesítés' első próbatételi is alkotmányunkból kizárni és megsemmisülésre fogják kárhozhatni azon ábrándos kísérleteket, éretlen tervgyártásokat, fonák elméletekből keletkezett, és veszélyes eredményekre vezető kettős szavazatrai uttöréseket, mellyek már is kelendők s divatosak, s mellyek a nem sikerülés' esetében *nagy és mély* keserülést, az életbe léptetéskor pedig – ha erről valaha szó lehet – még bizonyosabban nagy és mély csalatkozást fognak szülni. – *Wesselényi* forró hálát érdemel tőlem; mert fölmentett attól, hogy én a névtelen, az idegen, a befolyás nélküli, indítványozzak oly életkérdést, mellynek megpendítése

mérlegelve a kivitel' gátjait és eredményeit, az ő' óriás tekintélye által történt legméltóbban.

De visszatérek röpiratom' eddigi folyama' rövidbe foglalt jellemzésének folytatására.

Miután kórállapotunk' orvoslása végett a quaiificatió szükségéről meggyőződtem, azon kérdés gördült egész fontosságával élőmbé: minő kiindulási pontokat válaszszak?

Viszonyaink' taglalgatása fölvilágosított arról, hogy itt négy tekintetre kell ügyelnem.

1-szer *Hogy a megyéknek ex asse rendezése kikerültessék.* Nem volna semmi veszélyesebb jelen körülményeink közt, mint megyei szerkezetünk' egész öszvegét két vagy három napi vitatás' kockavetésére kitenni, s mit századok alatt forrasztott öszve az idő, azt a percz' szeszélye szerint szétbontani és újra-alkotni. Aztán nálunk – engedelmet e szigorú véleményért – a pártok sem a szabadság' eszméivel, sem helyzetök' igényeivel még tisztába nem jöttek. Sokan olly irányban követnek centralisatiót, melly aléltságon és szabadság-vonagláson végződnek. Van-e nekünk sajtó-törvényünk, melly a nyilvánosságot biztosan vezesse, s az eszmék' terjesztésére és tisztulására mindig és hatányosan befolyhasson? Vannak-e intézményeink, melylyek a pontos és erős végrehajtást a nemzet' közvéleményével öszhangzásba hozzák? És e közvélemény beletörődés által szilárd-e? Elemei mián kezessége-é mindig a rendnek? És elemei mián olly széles alapú-é, mellyre családkozás' félelme nélkül

építeni lehessen? Vagy pedig – noha egyedüli kincse hazánknak, és sem a nyers tömeg' és abstract többség ' vakösztönébe, sem a Nagy Péter czár és a leghőbb s tisztább kedélyű II-ik József autocrat újításaiban érette méltó kárpótlást nem találnánk – e közvélemény még nem inkább ledér hölgy-e, mint hű nőj nem inkább fölbuzgás-e, mint állandó erő; nem inkább a megfélemlésnek, csáboknak és ábrányoknak hódol-e, mint a szilárd higgadságnak, gyakorlati iránynak és tántoríthatatlan törekvésnek; nem inkább osztályzatoknak kedvez-e, mint az egész honnak? – Ha volnának is tehát a teljesítő hatalom' felelőségéről papiros-törvényeink, nem hiányzanék-e a felelőségnek épen az, hová horgonyát kivethesse, *a nemzetnél tisztába hozott eszmék' étlapja?* – Nálunk tehát az *egyik párt* tág követelései szerint keresztül vitt centralisatio sülyesztene a helyett, hogy emeljen. Hát a más véleményekre nyugodtan támaszkodjunk-e? Talán Amerika' foederalismusávali kaczerkodásért? Ki óhajtaná e roncsolt testtel *Toldy'* vas-ümegét és nagy terükkel bélelt köntösét?! Hol van nálunk a szélsőséged kibékítésére, az ellenerők' czélszerű vegyítésére kezeség? – Municipiumaink' kinövései a haladást sok oldalról gátolják; illy akadályok veszélyesek: tehát elhárítandók. – Municipiumaink' visszaélései a jó kormányzást lehetlenné teszik: tehát néhány fattyúnövést kiirtani szükség. Törvényhatóságunk' némelly intézkedése a bírói eljárást rossz célokra kizsákmányolhatja; tehát függetlenséget kell szerez-

nünk törvényszékeinknek. Szóval mindenütt mutatkozik a részletes reform' szüksége; de sehol nem merül elég ok föl a helyhatósági rendszer' egész öszvegének rögtöni és bevégzett újra-alakítására. – Aztán szerencsétlen azon ország, melly minden fő-tárgyban codexekre szorul, melly eléggé vak koronként nem látni meg a hiányt, és eléggé öntelt azt hinni, hogy miután egy bajt nem vön észre, ezret együtt orvosolhat. –

Ügyelnem kelle

2-szor, hogy a *qualificatiot* tárgyazó tervem a megyék' jelen szótöbbsége mellett is kivihető legyen. Természetesen itt a kivihetőséget nem a bunkócratia' tapsától vártam, mert én a felzaklatott és tomboló féketlenségtől csak úgy remélhetnék pártolást, ha p. o. azt indítványoztam volna, hogy ki a házi pénztárba adózást, vagy a „két garast” javaslatba hozza, *tallon* marasztassék, olly értelemben, miszerint illy ember tervével az ólmos botos statusnak annyi költséget csakugyan szerezne, mennyi vagyonnal jelenleg – bár minő dús – bír; tehát minden értéke rögtön foglaltassék el, és közhaszonra árveressék. – Én – ismétlem – *qualificatió*ri eszmémet aként igyekeztem idomítani, hogy keresztül-vitelek az intelligentiának ne kelljen meghághatatlan gátokkal küzdeni. Mértéket hatályosságunkról az 1836-ki XI-ik törvényczikkről vettem, és állhatatosan hívém, miként ha nézeteim valóságos belbecsrel fognának bírni, most, a haladási korban, annyi súlyt csakugyan fejthe ki a közaka-

rat, mint 8 évvel ezelőtt. Aztán – mért ne val-
lanám meg? – ha *egy nagy tekintélyű egyén* több
más terhelő körülmények' hozzáadásával megyéinken
kivihetőnek hívé, hogy törvénybeni népszerű meg-
vizsgáztatás után bírjon tanácskozási joggal a köz-
nemes; *egy másik hasonló tekintélyű egyén* a
köznemesek' karddal és magyar-gálábani megjelené-
sét toldá az indítványhoz: ha – mondom – a nem-
zet' erejével ismeretes illy honfiak létesíthetőnek tar-
tottak olly megszorításokat, mellyek felette terhelők
ugyan, de, noha szent elvből indultak ki, jövendőnk''
sorsával és kibontakozásunk' irányával lényeges kap-
csolatban nincsenek: akkor – így okoskodám – mért
ne kecsegtethetné a kivihetőség' reményével magát
olly terv, melly egyfelől kevesebb áldozatot kivan,
és a nyers tömeg' kevesebb részének ütközik önös-
ségébe, másfelől pedig, ha a célnak meg fog felel-
ni, jövendőnk' egyik ékkövét tevén le, az értelmes-
ség' buzgó együtthatására számolhat?

Ügyelnem kelle

3-szór arra, hogy tervem főálló viszonyaink'
kapcsaiba könnyen illeszthetővé válljék, és sem a
municipalis rendszer' visszaéléseibe olly rugonyos-
ságot ne öntsén, melly aggodalmas állapotunkat a
fejetlenség, erőtulbecsülés, föloslás és foederatív
irányok' tömkelege felé sodorjaj sem pedig olly kény-
telenségbe ne hozzon, hogy e reformunk' foganásít-
hatására centralisatioi túlvágyokban keressünk fegy-
vert.

Ügyelnem kelle

4-szer arra, hogy tervem által ne egy csontmerev és bevégzett állapot idéztessék elő, melly rázkodások nélkül különben sem képzelhető; hanem olly változásoknak hintessenek el magvai, mellyek idővel tenyészni, csírázni, virágot hajtani és gyümölcsöket teremni fognak. Mellyek *most* csökkentik a nyers erő' uralkodását és új elemeknek is eszköznek hatányosságot, *utóbb* a kor' igényei szerint, szünetlen módosulva, a közvéleménynek széles talapot és magas emelkedést szereznek; *elvégre* pedig a polgárosodás' nagy feladatát, t. i. *minden érénynek* és *minden értelemnek* közügyekrei együtthatasát emberileg elérhetővé teendik; és *sem most, sem később*, jogos vagy méltán kímélendő érdekeket nem fognak hebehurgyán magokkal áldozatul ragadni.

E pontok közül főként a két utósó azon idvet vagy kárhizatot magában rejtő kérdéssel állott szoros kapcsolatban: minő jövendőre van hivatva Magyarország alkotmányos tekintetben?

Mert létegesítő szabályt csak pillanati hévért gyártani⁵ majd egyik, majd pedig másik kézi-könyvünk' kedvencz-eszméinek számára jogunk' különböző provinciáit oda dobni, mint a persa királyok a saírapáknak átadták a tartományok' adójának és életnedvének kény szerinti lecsapolását; vagy pedig ingatag álmképeinkből és szobatudós bölcseségünk'ből egy honboldogítási általános tervet összeszegzerű s illy Procrustes-ágy' mértékére szabdalni és kinyújtogatni a kor' igényeit s a viszonyok' hatalmát: —

ezen törekvéseket balgáknak és hívságosoknak nevezhetnek, ha erősen veszélyesek és bűnösök nem volnának.

Minden terv, melly azon irányokkal, hová jövendőnk nehézkedik, ellentétben áll, ha az érdekeik felől tévedésbe hozott hatalmak' akarata által foganasítást nyerne, materia peccans-t oltana a nemzettest' véérébe, mellyet aztán az magából kiküszöbölni szünetlen törekvend ugyan, de gyakran terhes rázkodások és kétes crisisek által.

Hová fog idomulni alkotmányunk? A rendek, a polgárzati osztályok még makacsabbul körül sorompolják-e érdekeiket, és egy *storthing-szerű* országgyűlés fejlend-e ki; vagy pedig képviseleti rendszerre áttér honunk?

Én az elsőt lehetetlennek; a másodikat hasznosnak és bekövetkezendőnek hittem.

De a képviselet' főnemei közt – mint munkám" jelen füzetének kezdő lapjain említem – óriás és soha össze nem találkozó különbség van.

Mellyik módszer' érdekében készüljenek létegesítő szabályaim?

Ily kérdés' elhatározása végett szigorú bírálatra volt szükség.

Bonczolás alá vettem tehát a képviseleti rendszer' azon nemét, melly az állodalom' főczéljának, t. i. minél nagyobb szám' mentől több öszvegü jólétének kieszközlésére az *abstract* többség' uralkodását sürgeti, és minden előintézkedéseiben erre kíván utat törni, E mezőn olly meggyőződésre jutot-

tani, miként az *általános közakarát' bajnokainak elve* ellenkezik az állomány' végcélával, a *közboldogsággal*; ha t. i. a közboldogságot az anyagi s erkölcsi haladásban és szellemi tökéletesülésben keressük, s tehát *cultura'* útján hiszszük megközelítendőnek, s nem megfordítva a majmok' és meztelen emberek' negativus jólétében, t. i. vágy és törekvés nélküli tengésökben kutatjuk, s tehát folytonosan növekedő *barbaries* által gondoljuk elérhetőnek. A főszerinti közakarát' uralkodására törekvés ellenkezik pedig a polgári társaság' valóságos végcélával azért, mert a tömeg mindig visszatartóztató – retrograd – irányú és akarata a közvéleménynek egyenes szembetéte, sőt – a mennyiben ezt a pauperismus mozgatja – fölforgatási vágygyal bír. És, ha mint a chinaiak statistikájokban, mi országos ügyeink' elhatározásában száj után számítanak a lelket, akkor a *miveletlenség'* képviselője, a *nyers tömeg* szótöbbséget nyerne a *miveltség'* képviselője, a *közvélemény* fölött.

De másodszor az abstract többség' szónokai elvökkel jönnek ellenkezésbe még akkor is, ha végcéluk – mi megfoghatatlan volna – egyéb semmi sem, mint azon tény, hogy minél *több öszvegű* *egyén vegyen valóságos részt* bár mi áron és sükerrel a *közdolgok'' intézésében*. Mert a tömegnek a tudatlanságon kívül az igazságtalanság is jellemvonása. Következőleg midőn szabad concurrentiát nyitunk – s ezt tenni a tiszta többség' korlát-nélkülisége mellett kénytetve lennénk – a lélek-

vásárosnak, az izgatónak, az erőszakosnak, hogy vesztegessen, rémítsen és fanatizáljon, akkor a tömegtől önakaratát – a retrograd ösztönt – elvettük, és őt vak zsoldosává tevők nem a haladásnak, koránt sem, hanem néhány merész vagy gazdag pártvezetőnek, és a független vélemény helyett, az állomány' örökös rengése közt szándékunk ellenére, oltárra emeltük a Hebert- és párizsi municipium- vagy a Chouan-vezér- és emigratio-féle *hazug közakaratot*. Eként a nyers erő' országos ügyeinknél eszköz fog lenni és nem *tényező*; a mivelt egyének pedig, ha önállóságukat atöbbségigérőnek viszont el nem alkuszszák, magukra hagyatva, számuk mián örökös kisebbségben maradnak, így találkoznak a politikában a végsőségek, és az abstract közakarát szintúgy játszódja néhány hatalmas' kezébe a nemzet' sorsát, mint a legszűkebb alapú aristocraticus rendszer.

Ezt sejtik a *quantitativ többség*' ügynökei, és a visszaélések' akadályoztatására gátot keresvén, kettős szavazatot indítványoznak; de midőn így cselekszenek, *eszközeiket hozzák elveikkel ellenmondásba*. Miként válik *politikai semmivé a közvetőleges választók nagy csoportja*; miként *nem képvisel semmit az úgynevezett képviselő testület*; miként lesz *kevesek' monopóliumává a közügy*? – mindezeket talán eléggé világosan bebizonyítottam, és a figyelmes olvasók, okaim' hosszas lajstroma mián, fölmentenek a rövid ismétlés alól is.

Végtére kitüntetem, hogy a képviselő testület, helyhatósági rendszerrel kapcsolatba hozatva, kiszámíthatatlan baleredményeket idézne elő, és vagy a hatalmat, – melly, mint *Constant Benjámín* megjegyzi, ha jogban nem nyer, az erőben talál önfeltartásra védelmet – maga ellen végtusára kényszerítvén, bukásával elfogná temetni szabad intézményeinket; vagy pedig, ha a csatatért kivivandja, a -tegtökéletesebb decentralisáíiot szüli, s tehát *vagy szolgassággal, vagy hon-egység' földülésával fenyeget.*

Én olly rendszernek, mellynek elve az emberiség'' föladataival, eszköze elvével ellenkezik, és eredménye honi sajátságos viszonyaink közt a tíz csapásnál kevesebb értékű kárt alig szülhet; én – ismétlem – olly rendszernek minden csalóka kecsgettetésére és szabadságot ígérő terveire Tacitus' következő szavaival felelek; „*Speciosa verbis, re inania, aut subdola, quantoque majore libertalis imagine teguntur, tanto eruptura ad inferius servitium.*” –

VI.

Röpiratom' második füzetének folyama eddig terjed.

Sajnálom, hogy az *első szabályt* érdeklő minden kérdéseket nem szoríthattam együvé, de ez munkám' arányát fogta volna megzavarni.

A harmadik füzet'' azon részében, mellyben az *első szabály* körüli fölvilágosítások' bevégeztetni fognak, következő fő-pontokon megyek keresztül:

Miután az abstract többség' fonák eszméjére épült és a kettős választás által önmagát megsemmisítő képviseleti rendszer sem a mivelte Európában, sem felmivelte hazánkban jövendőt magának nem ígérhet: municipiumainkat tárgyzó minden javaslataink — ha ezen rendszerrel hozatnak kapcsolatba — aipajjukban nyomasok, eredményeikben veszélyesek.

Ekkor bonczkés alá veendem a képviseletre törekvés' *második nemét*. Kim utalom, miként ezen irány, helyes szempontbul felfogva és gyakorlati ügyességgel keresztül vive, több egyénnek ad valóságos befolyást; erősebb kezességet nyújt a szabadságnak; lépcsőzetes foglalásai által semmi ki-

mélendő érdeket nem dül szét, és a közvélemény' uralkodását biztosítja. –

E rendszernek két ékköve van: a *census*, melyet Europa' minden alkotmányos áílodalmi elfogadtak, és az úgynevezett *intelligentia'* *osztályának* vagyon-kimutatás nélküli *jog-képessége*, mely sehol elég figyelemre nem vétetik.

Ezen kellékeknek eszélyes vegyülete a polgári társaság' végcélát leginkább teszi elérhetővé.

Illy elmélet által meg van adva *első szabályomnak* kiindulási pontja.

Át fogok térni javaslatom' egyes részeinek taglalására, és fejtegetendem a motívumokat, mellyeken azok nyugszanak.

Kivihető-é *első szabályom?* – E kérdés fog azután igen természetesen élőmbé gördülni. Mire midőn feleletet adtam, és – mint hiszem – eléggé bebizonyítandom, hogy könnyen eszközölhető, s minden esetre több erőködést igényelnének – *ha ex thesi helyesek volnának is* – s gyaníthatólag foganasításukkal romboló crisisre vezetők azon indítványok, mellyek a kettős szavazati rendszerre törekszenek utat tömi, midőn – ismétlem – mindezeket kifejtegettem, e kérdés' taglalásán végzem bé czikkemet: „Illy organicus terv utóbbi következményei valószínűleg minő alakban fognak mutatkozni?”